

Volontiranje kao kultura provođenja slobodnog vremena adoelscenata

Crnković, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:175200>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju

Volontiranje kao kultura provođenja slobodnog vremena adolescenata

Diplomski rad

Mirna Crnković

Mentorica: dr. sc. Ružica Jurčević

Zagreb, siječanj 2024.

Sadržaj

UVOD	1
1. ADOLESCENCIJA.....	2
1.1. Definiranje razdoblja adolescencije.....	2
1.2. Adolescencija u suvremeno doba i njezini izazovi.....	6
1.3. Adolescenti u Republici Hrvatskoj.....	7
2. SLOBODNO VRIJEME	9
2.1. Određivanje pojma slobodnoga vremena	10
2.2. Uloga slobodnoga vremena u životu adolescenata.....	13
3. VOLONTIRANJE.....	14
3.1. Značenje volonterske djelatnosti	15
3.2. Volonterstvo u Europi i Republici Hrvatskoj	16
3.3. Civilno društvo i aktivno građanstvo.....	18
3.4. Motivi volontiranja.....	22
3.5. Rezultati volonterskoga rada	25
3.6. Neformalni oblik obrazovanja adolescenata u sklopu volonterskih mreža i centara.....	25
3.7. Odgojno-obrazovne ustanove kao promicatelji volonterstva	28
3.8. Podrška volonterima	32
4. PREGLED POSTOJEĆIH ISTRAŽIVANJA O VOLONTIRANJU I SLOBODNOM VREMENU ADOLESCENATA U HRVATSKOJ.....	34
4.1. Istraživanje o navikama provođenja slobodnog vremena zadarskih adolescenata.....	34
4.2. Istraživanje volonterskih navika bjelovarskih adolescenata (2019).....	35
4.3. Istraživanje doprinosa širenja volonterske mreže u odgojno-obrazovnim ustanovama Primorsko-goranske županije	36
4.4. Istraživanje stavova o volontiranju učenika Škole za medicinske sestre Vrapče	38
4.5. Istraživanje stavova dubrovačkih srednjoškolaca o volontiranju i provedbi slobodnoga vremena	39
4.6. Istraživanje stavova i zastupljenosti volontiranja vinkovačkih srednjoškolaca	40
4.7. Volontersko iskustvo zadarskih i varaždinskih gimnazijalaca	41
5. RASPRAVA.....	42
6. ZAKLJUČAK	44
7. LITERATURA	46

Volontiranje kao kultura provođenja slobodnog vremena adolescenata

Sažetak

U životu adolescenata slobodno vrijeme zauzima veliku ulogu, a osobito u 21. stoljeću koje donosi raznovrstan izbor razonode. Mlade je potrebno educirati kako kvalitetno provoditi slobodno vrijeme i pridonositi vlastitoj društvenoj zajednici. Neophodno je osvještavati adolescente o važnosti bavljenja građanskim aktivizmom i sudjelovanjem u radu organizacija civilnoga društva. Jedan od oblika takvog rada je volontiranje kao indikator razvijenosti civilnoga društva neke zajednice. Volonterskim radom adolescentima se pruža prilika osobnog napretka, samoaktualizacije te usavršavanje kompetencija te doprinosa svojoj zajednici. Adolescenti se u volonterski angažman mogu uključiti unutar odgojno-obrazovnih institucija te organizacija civilnoga društva. U radu se daje pregled postojećih istraživanja o volontiranju i slobodnom vremenu adolescenata na području Republike Hrvatske u cilju da pruži širi uvid u volonterske navike hrvatskih adolescenata, stavove prema volontiranju, motive koji utječu na područja volonterskog rada te načine provođenja slobodnog vremena. Iznose se zaključci i objašnjenje važnosti volonterstva u suvremenom svijetu; kultura volontiranja od velikog je značaja za izgradnju cjelovite osobnosti adolescenata, predstavlja kvalitetan oblik provođenja slobodnog vremena mladih, pomaže im u stjecanju vještina potrebnih za daljnji profesionalni razvoj, a područje zanimanja uvelike ovisi o strukovnom opredjeljenju. Volonterstvo počiva na solidarnosti i razumijevanju prema drugome i zajednici te je ključno za bogaćenje civilnoga društva, stoga je nužno osvješćivati važnost promicanja kulture volontiranja u slobodnome vremenu adolescenata.

Ključne riječi: adolescenti, slobodno vrijeme, volontiranje, građanski aktivizam, civilno društvo

Volunteering as a culture of spending leisure time among adolescents

Summary

Leisure time plays a great part in the lives of adolescents, especially in the 21st century, which offers a wide range of entertainment. Young people should be educated on how to spend leisure time wisely and contribute to their own community. It is necessary to raise awareness among adolescents about the importance of getting involved in civic activism by participating in the activities of civil society organizations. Volunteering is an example of such civic engagement, as an indicator of the civil society development of the community. Through voluntary work adolescents are provided with the opportunity of personal development, self-actualization, and competence improvement as well as their contribution to the local community. Adolescents can get involved in volunteering within their educational institutions and civil society organizations. The paper shows an overview of previous research on volunteering and leisure time of adolescents in the Republic of Croatia and aims to give a deep insight into volunteering habits of Croatian adolescents, their attitudes towards volunteering, motives that affect volunteerism and the ways of spending their free time. Conclusions and an explanation of the importance of volunteerism in the modern world are presented: a culture of volunteering has a great impact on the complete personality development of adolescents; it demonstrates a wise way of spending free time among young people; it helps them acquire skills necessary for their professional growth, and the scope of interest largely depends on their career choice. Volunteering is based on solidarity and understanding others and the community, and as such is vital for civil society enrichment; therefore, it is crucial to raise awareness about the importance of promoting a volunteer culture in the free time of adolescents.

Key words: adolescents, leisure time, volunteering, civic activism, civil society

UVOD

Fenomen slobodnoga vremena poznat je kao društveno-povijesna pojava još od najranijih civilizacija, a pomnije se počinje razmatrati napretkom industrije i tehnologije kada dolazi do novih poimanja vremena oslobođenog od rada. Pojedinaac se posvećuje uživanju u privilegijama suvremenoga života te slobodno vrijeme koristi za intrinzično motivirane aktivnosti. Povećanjem slobodnoga vremena raste i potreba za obrazovanjem suvremenoga čovjeka kako bi vrijeme slobode što kvalitetnije provodio u skladu s vlastitim mogućnostima. Iz te potrebe razvija se pedagogija slobodnoga vremena kao znanstvena grana čije je polje djelovanja usmjeravanje mladih, savjetovanje, pomaganje i poticanje u pronalasku povoljnih i kvalitetnih uvjeta i mogućnosti realizacije slobodnoga vremena. Vrijeme adolescencije nije strogo definirano, no može obuhvaćati razdoblje od ranoga puberteta pa sve do kasnih dvadesetih godina. Adolescenti su osobito ranjiva skupina ljudi koja prolazi kroz mnoštvo tjelesnih, emocionalnih, kognitivnih i psiholoških promjena te je bitno ohrabrivati mlade i poticati ih da otkrivaju vlastite interese i kompetencije koje mogu iskoristiti u slobodno vrijeme. U ovome će se radu, stoga, prvo prikazati pojmovno određenje adolescentskoga razdoblja te njegove granice prema različitim teoretičarima. Opisat će se i pojave koje karakteriziraju period kroz koji svaka mlada osoba prolazi, pojasniti pojam konfuzije identiteta te čimbenici koji utječu na razvoj adolescenata. Uslijedit će detaljni prikaz važnosti slobodnoga vremena za čovjeka te uloge koju slobodno vrijeme ima u životu mladih ljudi. Jedan od načina raspolaganja slobodnim vremenom, u koje je moguće uložiti vlastite talente, je volonterski rad. Volonterstvo predstavlja ulaganje vremena, vještina, znanja i drugih različitih resursa u dobrotvorne svrhe. Ono, dakle, podrazumijeva neprofitan, besplatan rad u korist drugih. U ovome radu će tako uslijediti definiranje civilnoga društva i područja volonterskoga rada u kojima se mladi mogu ostvariti. Volonterstvo je od velikog značaja za razvoj civilnoga društva, kao i aktivnoga građanstva, koji su vrsni pokazatelji demokratičnosti jedne zajednice. Naglasak će biti postavljen na važnosti odgojno-obrazovnih institucija i neformalnih oblika učenja u promicanju značaja bavljenja dobrotvornim radom kod adolescenata. Na samome kraju diplomskoga rada postaviti će se prikaz nekolicine postojećih istraživanja u Republici Hrvatskoj u kojima su ispitane navike provođenja slobodnoga vremena adolescenata, prisutnost volonterskih aktivnosti u sklopu odgojno-obrazovnih ustanova i slobodnoga vremena učenika, motivi koji adolescente potiču na pridruživanje volonterskome radu te benefiti koje mladi stječu bavljenjem ovom vrstom djelatnosti. Objasniti će se važnost voluntarizma za današnji suvremeni svijet te zašto je važno razvijati kulturu volontiranja među adolescentima.

1. ADOLESCENCIJA

1.1. Definiranje razdoblja adolescencije

Na samome početku potrebno je odrediti značenje termina adolescencija i koje dobne skupine obuhvaća. Naziv potječe od latinskoga glagola *adolescere* što u prijevodu znači 'odrastati'. Riječ 'adolescent' se pak odnosi na „onoga koji raste“ (Ninčević 2009). Budući da je proces razvoja i sazrijevanja individualan kod svake jedinice, nemoguće je odrediti točnu dobnu granicu za koju će se stručnjaci složiti da označava početak i kraj adolescencije. U obzir valja uzeti i činjenicu kako je određivanje adolescencije također povijesno i kulturalno uvjetovano. Car (2013), stoga, tvrdi kako su današnji adolescenti duže nego ikada mladi zbog mnogobrojnih utjecaja među kojima su najznačajniji dugotrajno obrazovanje i financijska neovisnost. Ilišin (2002; prema Reić, Leburic, i Bandalović 2008) također potkrepljuje navedeno tvrdeći da se granice mladosti neprestano pomiču, a razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi pritom produljuje. No, u visoko razvijenim društvima primjećuje se kako kod mladih dolazi do preuranjenog sazrijevanja i krize puberteta koji započinje sve ranije. Mladi se rano osamostaljuju kada se radi o seksualnosti, konzumerizmu i slobodnome vremenu. Uzroci ovoj pojavi suvremenoga doba je izlaganje djece seksualnim i erotskim stimulativnim sredstvima koji se pružaju putem masovnih medija (Ninčević 2009). Rudan (2004) iznosi kako se adolescencijom naziva razdoblje koje svaki čovjek prolazi približno od 10. do 22. godine. Kuzman (2009) pak ističe kako razdoblje adolescencije počinje između 11. i 13. godine života, a završava između 18. i 20. godine. Prema Graovac (2010) začetci adolescencije mogu se uočiti već od 9. godine djetetova života, a kraj se ponekad približava i s navršene 24 godine. Atlantica (prema Ninčević 2009) razlikuje adolescenciju kod muškoga i ženskoga spola; adolescenti ju proživljavaju u prosjeku od 14. do 20. godine, dok adolescentice od 12. do 18. godine. Za potrebe ovoga rada adolescencijom se smatra period od 12. do 20. godine života.

Kada se govori o adolescenciji kao psihološkome procesu, Rudan (2004; prema Ninčević 2009) je dijeli na ranu, srednju i kasnu. Rana adolescencija obuhvaća razdoblje od 10. do 14. godine, a njezino glavno obilježje su jasno uočljive fizičke promjene i novi pogledi na svijet oko sebe. Mladi tada počinju stvarati realnu sliku svijeta, muče ih pitanja prolaznosti i smrtnosti te prestaju idealizirati vlastite roditelje koje počinju uspoređivati s drugim odraslim osobama. Srednja adolescencija podrazumijeva period od 15. do 18. godine. Tada je najznačajnije izražena potreba za socijalnim uklapanjem u vršnjačke skupine koja se odvija paralelno uz odvajanje od obiteljskoga doma. Adolescenti uzore počinju nalaziti u drugim odraslim osobama

kao što su profesori i treneri te također započinje proces individualizacije i osamostaljivanja. Kasna je adolescencija vrijeme od 19. do 22. godine kada se oblikuje identitet odrasle osobe. Tijekom ovoga razdoblja čovjek kao jedinka nastoji spoznati samoga sebe. Bitno je istaknuti kako se kraj adolescentske faze teško procjenjuje i često varira (Rudan 2004; prema Ninčević 2009).

Laufer (prema Ninčević 2009) dijeli adolescenciju na dvije faze - prva traje od 11. do 16. godine, a druga od 16. do 21. Ono što karakterizira cjelokupno razdoblje jesu razne intenzivne promjene koje se očituju na tjelesnoj, emocionalnoj i kognitivnoj razini. Hall (prema Rudan 2004) za opisivanje adolescentskog doba koristi sintagmu „bure i oluje“ koja zorno predočuje turbulentnost ove faze odrastanja koja jednosmjerno vodi iz djetinjstva u odraslost. Braconnier (prema Ninčević 2009) pak adolescenciju opisuje kroz više etapa; razlikuje *praadolescenciju* koja obilježava razdoblje tjelesnih promjena, osjećajnih previranja i jačanje instinktivne snage. Slijedi *rana adolescencija* koju karakterizira potraga za „idealnim“ prijateljem, nakon toga dolazi do faze *adolescencije u pravom smislu te riječi* u kojoj se javljaju prve ljubavi, a završava fazom konsolidacije identiteta. *Postadolescencija* predstavlja fazu života u kojoj mladi konačno ulaze u odrasli svijet.

Szentmártoni (prema Jelenić 2002; prema Reić i sur. 2008) određuje karakteristična obilježja i zadaće mladalačkoga razdoblja. Prva zadaća odnosi se na fizičke promjene, tijelo adolescenata se mijenja te je potrebno neko vrijeme za prilagodbu koja sa sobom može nositi poteškoće kao što su nesigurnost i nedostatak samopouzdanja. Drugi zadatak je kreiranje novoga identiteta, no za vrijeme toga procesa mladi mogu osjetiti pogubljenosti i konfuziju jer pojedinac igra različite uloge nastojeći se prilagoditi društvenome kalupu, a ta pojava naziva se *difuzni identitet*. Treća zadaća odnosi se na već spomenuto osamostaljivanje koje se ne odnosi isključivo na ostvarivanje financijske neovisnosti, već i na emocionalno otuđenje. Otudivanjem se adolescent uči voditi samostalan život bez učestale roditeljske pomoći. Posljednja zadaća adolescentskoga razdoblja referira se na stvaranje vlastite hijerarhije ciljeva i vrijednosti kojih će se pojedinac držati u životu. Nužno je preispitati koje su vrijednosti, stavovi i ciljevi mladih koje grade u svome slobodnom vremenu jer im mogu pomoći nositi se s ovim zahtjevnim životnim razdobljem.

Adolescencija mladim ljudima predstavlja izazovan period života s kojim se svatko nosi na sebi svojstven način. Erikson (1964; prema Erikson 2008) također govori o razvoju identiteta i navodi osam faza njegova razvoja. Za adolescenciju je karakteristična peta faza, odnosno formiranje identiteta. Adolescent se nalazi između razdoblja djetinjstva i odrasle dobi, muče ga egzistencijalna pitanja te se često nalazi u sukobu s okolinom. Ako mladi ne uspiju riješiti

unutarnje sukobe, može doći do pojave *konfuzije identiteta* koju Erikson (1959; prema Erikson 2008) definira pometenošću, odnosno rasplinutošću u doživljaju vlastitoga identiteta. Mladi koji proživljavaju konfuziju identiteta često su nesigurni u vlastitu ulogu u socijalnom okruženju. Među problemima s kojima se mladi nose je svijest o privremenoj pripadnosti određenim dobnim skupinama i strukturama što znatno otežava razvoj grupnog identiteta i kreiranje zajedničkih interesa vezanih uz konkretnu skupinu (Bradley 1997; prema Ilišin i Radin 2007). Poimanje mladosti, definiranje njenih granica i promatranje adolescencije kroz različite koncepcije prisutno je i među samima mladima. Provedbom istraživanja na prostoru Hrvatske došlo se do zaključka kako je moguće u skupinu mladih svrstati osobe od 15 do 30 godina starosti (Ilišin, Mendeš, Potočnik 2003; prema Ilišin i Radin 2007). Istraživači tvrde da je najstarija dobná kohorta mladih, ona od 25 do 29 godina, po svojim obilježjima i vrijednosnim sustavom sličnija skupini mlađih od 25 nego skupini starijih od 30 godina. Bradley (1997; prema Ilišin i Radin 2007) nadalje govori o „zanemarenoj dimenziji nejednakosti“ što podrazumijeva potlaćeni položaj mlađeg i starijeg naraštaja u odnosu na onaj srednje životne dobi koji je najmoćniji. Potlaćenost mladih vidljiva je i po njihovom ekonomskom položaju u kojemu su ovisni; oni ne privređuju ni za sebe ni za društvo, stoga se može reći kako pripadaju potrošaćkom društvenom sektoru. Prihodi koje stjeću najčešće su džeparac, češće prisutan kod djece i mlađih adolescentskih skupina, i stipendija dok su neki već u stalnom radnom odnosu po čemu se vidjeti dihotomija među mladima u financijskim izvorima.

Ilišin (2002; prema Reić i sur. 2008) govori o dvjema koncepcijama mladosti; prva je *odraslocentrićna*, a druga *mladocentrićna*. *Odraslocentrićna* koncepcija češće se pripisuje mladim ljudima odgojenima u tradicionalnoj, konzervativnoj obiteljskoj zajednici; oni su više vezani za obitelj, poštuju običaje te su strogih moralnih i vrijednosnih načela. Mladima koji odgovaraju ovome opisu nerijetko je u cilju da što prije odrastu te preuzmu odgovornost i unaprijed određenu društvenu i obiteljsku ulogu. *Mladocentrićna* koncepcija opisuje mlade ljude koji su suprotnost tradicionalno orijentiranome tipu, oni nastoje što duže ostati mladima bez snošenja odgovornosti. Nisu previše vezani uz obitelj te nemaju konkretnih planova za budućnost. O više vrsta identiteta mladih progovara i Šakić (prema Jelenić 2002; prema Reić i sur. 2008) s podjelom na tradicionalni, hedonistićki i samoostvarujući identitet. Tvrdi da je potonji identitet među hrvatskom mladeži najzastupljeniji. Šakić nadalje zaključuje da izgradnja identiteta uvelike ovisi o kulturnom i nacionalnom kontekstu, odnosno postojećem sustavu vrijednosti i naslijeđa te socijalizaciji. Mediji i religija također imaju određenu ulogu kao faktori koji čine identitet (Šakić prema Jelenić 2002; prema Reić i sur. 2008). Patrijarhalna tradicija je još uvijek pretežitó dominantna u Republici Hrvatskoj, osobito u ruralnim

sredinama, stoga se proces modernizacije i okrenutost mladocentričnoj koncepciji u Hrvatskoj sporo implementira što također predstavlja jednu od teškoća adolescentskog razdoblja.

Većina mladih osoba adolescenciju proživi bez ozbiljnijih teškoća i posljedica uz uspješno nadilaženje poljuljanosti tradicionalnih sustava vrijednosti i općeg osjećaja izgubljenosti (Kuzman 2009). U suvremenom društvu sve je važniji razvoj ličnosti koji se formira upravo u adolescentskim godinama; potrebno je sagraditi što svestraniju ličnost, kritički odnos prema stvarima i pojavama u društvu kako bi se mladi što bolje integrirali u društvena kretanja (Livazović 2018). U ponekim slučajevima osobe mogu eskapizam pronaći u rizičnom ponašanju i porocima što se nastoji suzbiti pronalaskom alternativnih rješenja problema i usmjeravanjem mladih na kvalitetno provođenje slobodnoga vremena. Prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob, kao i pojava unutarnjih sukoba i onih s okolinom (odraslima, obitelji, vršnjacima), ne događa se kod svih adolescenata istovremeno te u istoj mjeri. Važno je adolescentima pružiti podršku uže i šire socijalne sredine, no često socijalna potpora nedostaje onima kojima je najpotrebnija. Roditelji i šira obitelj ponekad ne uspijevaju pronaći zajednički jezik s vlastitom djecom koja se nalaze u ovome prijelaznom razdoblju. Pristupaju im autoritarno što može rezultirati neprikladnim i neprihvatljivim oblicima ponašanja. Mladi mogu izgubiti kontrolu nad događajima koji se oko njih zbivaju te se prepustiti različitim negativnim utjecajima. Problemi mladih često znaju biti zanemarivani i smatraju se irelevantnima jer je društvo češće usmjereno rješavanju ekonomskih i političkih pitanja. U bijegu od problema s kojima su primorani suočiti se, poneki adolescenti započinju eksperimentirati sa sredstvima koja lako izazivaju ovisnost te ih odvede sa životnoga puta kojim su krenuli. Neke od odgojnih zadaća su utjecati na mlade, poticati njihovu proaktivnost te im osigurati dostatne izvannastavne aktivnosti kojima se mogu baviti u slobodno vrijeme i tako se unaprijediti. Na taj način se također prevenira mogućnost upadanja u loše društvo.

Graovac (2010) ističe da su najvažnije razvojne zadaće adolescencije stvaranje seksualnog identiteta, odvajanje od roditelja, smanjenje ovisnosti o skupini vršnjaka te jačanje strukture ličnosti identifikacijom i konsolidacijom sebstva. Pehar-Zvačko (2003) navodi da je za razvoj i sazrijevanje ličnosti mladih ljudi izuzetno bitan proces socijalnog sazrijevanja i socijalnog učenja ličnosti što se, pojednostavljeno rečeno, naziva socijalizacijom. Taj proces karakterizira socijalno učenje tijekom kojeg pojedinac stječe socijalno relevantne oblike ponašanja i oblikuje se kao ličnost sa svojim posebnim značajkama na što uvelike utječe i suvremeno doba s promjenama koje donosi.

1.2. Adolescencija u suvremeno doba i njezini izazovi

Druga polovica 20. stoljeća, a osobito početak 21. stoljeća, vrijeme je obilježeno ubrzanim napretkom na poljima tehnologije i društva što je utjecalo i na čovjekov razvoj. Postmoderno društvo posljedica je razvijenog oblika modernog industrijskog kapitalizma u demokratskom političkom sustavu (Reić i sur. 2008). Vrijednosti kao što su obitelj, religija, odgoj i obrazovanje u suvremenim poimanjima društva mijenjaju svoje oblike i stupanj važnosti u životima pojedinaca što posebice utječe na djecu i mlade koji su u procesu samorazvoja. Može se, dakle, reći kako mladi današnjice odrastaju u tranzicijskom društvu što na njih ostavlja značajne posljedice kao što su pasivnost i ravnodušnost. Nerijetko biraju ići linijom manjega otpora prepuštajući se okolini. Promjene se najviše očituju kod mladih koji su u procesu razvoja ličnosti te sklonosti previranjima. Cunningham (1995; prema Car 2013) govori o nestajanju djetinjstva. Autor ističe kako je 50-ih godina prošloga stoljeća došlo do promjena u obliku i statusu obitelji što je rezultiralo nestajanjem moralnih autoriteta i razvojem popustljivijeg roditeljskog odgoja. Nekoć je nuklearna obitelj bila na prvome mjestu u sustavu vrijednosti mladih te je najviše utjecala na oblikovanje njihove ličnosti i usmjeravala ih u procesu odrastanja. U današnje doba situacija je znatno izmijenjena jer adolescenti, prema Steinbergu (1996; prema Car 2013), više vremena provode sa svojim vršnjacima, stoga je oblikovanje njihovog identiteta podložnije okolinskom utjecaju no roditeljskom autoritetu. Djetinjstvo današnjeg doba karakterizira mnoštvo različitih iskustava te dublja povezanost sa svijetom odraslih. Posljedica toga je da mladi smatraju kako su im odrasli sve manje potrebni. Roditelji su također podložni frustracijskim osjećajima jer ne mogu utjecati na vlastitu djecu. Problem je što su djeca sve izvrgnutija medijskom učinku koji može na njih negativno utjecati. Osim toga, roditelji imaju sve manje vremena koje posvećuju svojem djetetu zbog užurbanog načina života i opsega posla na radnome mjestu. Često smatraju kako su djeca dovoljno samostalna i da je njihova roditeljska uloga manje potrebna no što uistinu je. Bez obzira na generacijsku segregaciju mladih od odraslih, i dalje su financijski ovisni o roditeljima ili skrbnicima. Može se uočiti i nedostatak privatnosti mladih jer odrasli imaju kontrolu nad prostorima u kojima se odvijaju adolescentske aktivnosti kao što su kuća i škola. Adolescenti su velikim dijelom prepušteni sebi samima te se udaljavaju od svijeta odraslih i moralnih vertikala koje im oni nastoje usaditi te stvaraju vlastiti sustav vrijednosti, odnosno vlastito društvo (Csikszentmihalyi i Larson 1984; prema Car 2013). Društvo adolescenata njeguje druge norme – umjesto usredotočivanja na postizanje školskih i akademskih uspjeha, mnogim mladima u fokusu su izlasci i sport (Steinberg 1996; prema Car 2013). Pehar-Zvačko (2003) dodaje da su interesi

mladih u 21. stoljeću usko vezani uz prijateljstvo i poznanstvo, zabavu i razonodu, rad i posao te da su socijalni kontakti i zabava legitimna potreba mladih.

S druge strane, kod djece u čijim obiteljima vlada aktivna briga roditelja, postavljeni su obrasci ponašanja u skladu s dogovorenim standardima te se izvršavaju pravila. Kod djece iz tih obitelji uočena je znatno manja mjera ovisnosti o prihvaćanju vršnjaka jer njihovi roditelji sami potiču djecu da iskuse svijet oko sebe - upućuju ih na opasnosti koje vrebaju, ali imaju povjerenje u njih da će se oduprijeti iskušenjima. Mladi koji odrastaju u takvim zajednicama nerijetko se osjećaju vrjednijima i odgovornijima jer im roditelji vjeruju te su sigurni u sebe i otporniji na vršnjački pritisak (Car 2013). Mlade generacije suvremenog doba dijelom su društva i stanovništva, ali ujedno i proizvod i činitelj društva (Pehar-Zvačko 2003), stoga je bitno naglasiti kako se problemi koje mladi doživljavaju i proživljavaju ne smiju promatrati izuzeto iz konteksta društva i države u kojoj žive, već upravo suprotno, problem slobodnog vremena mladih pripada konceptu društva i povijesnog momenta pojavnosti.

1.3. Adolescenti u Republici Hrvatskoj

Povijesna događanja koja su zahvatila države članice bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije itekako su se osjetile i na području današnje Republike Hrvatske. Nagli val političkih promjena i ratni uvjeti imali snažno su utjecali na razvoj hrvatskih adolescenata. Uspostava novog društvenog i političkog uređenja potaknula je izgradnju demokratskih normi i standarda u novonastaloj državi. Zanimanje za mlade i proučavanje njihovih razvojnih kretanja započelo je u drugoj polovici 20. stoljeća, odnosno završetkom Drugog svjetskog rata. U zapadnjačkim razvijenim društvima mladi su jamac opstojnosti i razvoja demokracije, dok su u bivšim socijalističkim državnim tvorevinama, uključujući i RH, mladi simbol nositelja demokratske transformacije i konsolidacije. Ono što povezuje ova dva društvena tipa jest to da su mladi jedan od najvažnijih ljudskih resursa društvenoga i gospodarskoga razvoja (Ilišin i Radin 2007). Hrvatski adolescenti žive u novome svijetu koji još uvijek nije u potpunosti lišen ostataka prošlosti; hrvatsko društvo oštećeno je ratnim posljedicama, a društvene promjene su enormne. Reić i sur. (2008) navode kako su se mladi u Republici Hrvatskoj pronašli u krhotinama društva usred kojih trebaju graditi vlastiti sustav vrijednosti, a otegotne okolnosti ih čine nesigurnima i izgubljenima. Nadalje, drže kako nezainteresiranost i apatija hrvatskih adolescenata nipošto nije neobična pojava jer su oni još uvijek društveno marginalizirani, a hrvatsko društvo nalazi se u konfuznome stanju i položaju.

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine mladi u Hrvatskoj susreli su se s novim valom promjena. Kod mnogih mladih očitovala se pojava euroskepticizma za koji Kordić (2011; prema Amanović i Solenički 2021) tvrdi da je stupanj otpora i neprihvatanja europskog integracijskog procesa koji može biti djelomičan, ali i potpun. Mladima se otvaraju nove mogućnosti koje dosad nisu imali priliku iskoristiti kao što su sudjelovanje u *Erasmus+* projektima, odnosno projektima mobilnosti koji omogućavaju lakše susretanje i druženje s mladima s područja cijele Unije uz međusobnu razmjenu znanja i iskustava. Pridruživanjem Hrvatske Europskoj uniji nastavlja se već započeti proces globalizacije. Čolić (2004; prema Hudolin 2018) navodi da je globalizacija proces gospodarskog i društvenog povezivanja na planetarnoj razini. Ovaj proces utječe na gospodarstvo, politiku, društvo, kulturu pa i na odgoj i obrazovanje (Hudolin 2018). U razdoblju globalizacije značajno je izražena potreba za razvojem cjeloživotnoga obrazovanja jer ono obuhvaća strukturu i sadržaj permanentnoga razvoja ljudskih potencijala i kreiranja kompetencija prijeko potrebnih za život u sutrašnjici (Hudolin 2018). Mladi su danas usmjereni prema vanjskome svijetu, a osvješćivanje potrebe za cjeloživotnim učenjem pedagoški je odgovor na globalizacijske faktore kao što su politika, ekonomija, ekologija i kultura (Sablić 2014; prema Hudolin 2018). Na europskome tržištu izraženi su jedinstveni standardi koje potencijalni kandidati za zapošljavanje moraju ispuniti, a 1999. godine izdana je Bolonjska deklaracija kojom se standardizira sustav odgoja i obrazovanja kako bi ispunjavao norme europskog tržišta na kojima su inzistirali poslodavci.

S globalizacijom je došla i tehnološka prevlast, stoga je potrebno u 21. stoljeću educirati mlade da postanu dijelom informacijskoga društva, odnosno osposobiti ih za učenje korištenjem informacijsko-komunikacijske tehnologije koja nudi vremensku i prostornu neograničenost. Nadalje, nužno je razvijati društvo mladih koji će fluentno komunicirati na više stranih jezika kako bi se bolje snašli i sporazumjeli u svijetu različitosti (Hudolin 2018).

U mnoštvu promjena koje su donijeli kraj 20. i početak 21. stoljeća ističe se i pandemija COVID-19. Osim utjecaja na fizičko zdravlje, valovi pandemije osjetno su utjecali na mentalno stanje ljudi, a pogotovo adolescenata. Uvođenje *lockdowna*, izolacija, distanciranje i zatvaranje mnogih javnih mjesta kao što su odgojno-obrazovne ustanove, teretane, restorani i kafići neosporivo se reflektiralo na psihičko stanje mladeži. Prinuđenost na stalni boravak u kući kod mnogih je izazvalo pojave poput pojačane tuge, depresivnosti, gubitka koncentracije (Javed, Sarwer, Soto, i Rehman Mashwani; 2020). Poteškoće vezane uz nastavu na daljinu, kao i nemogućnost provođenja vremena s prijateljima u školi i kolegama s fakulteta, također su uzrokovale pojačanje stresa i anksioznosti kod adolescenata. Zbog izostanka izlazaka na mjesta gdje su se prije neometano mogli družiti s vršnjacima, mladi su puno više vremena provodili

kod kuće igrajući računalne i mobilne igrice te boravili na društvenim mrežama što je kod određenog broja adolescentske populacije dovelo do poremećaja sna (Javed i sur., 2020).

Uočene su i neke pozitivne promjene koje je donijela pandemija COVID-19. Mladi smanjuju unos masne i nezdrave hrane jer im učestaliji boravak kod kuće omogućava konzumaciju zdravije kuhane hrane (Javed i sur. 2020). Također, zbog nastave i rad koji se odvijaju na daljinu, mladi biraju slobodno vrijeme provoditi u prirodi i baviti se tjelesnim aktivnostima. Upravo je 21. stoljeće sa svim svojim promjenama doprinijelo osvještavanju važnosti slobodnoga vremena pojedinca i aktivnosti kojima se bavi što je pružilo priliku razvoju pedagogije slobodnoga vremena.

2. SLOBODNO VRIJEME

Sloboda je temeljno pravo svakoga pojedinca u demokratskom sustavu. Ostvarivanjem prava na slobode uslijedilo je i pravo na slobodno vrijeme. Prema filozofskoj tradiciji sloboda se tumači kao konkretna mogućnost da jedinka čini ono što želi kada i kako to želi, odnosno sloboda je ponašanje u datom trenutku neovisno o vlasti. Značenje slobode odnosi se i na slobodu načina odgajanja djece te izbor polaznih vrijednosti (Mougniotte 1994). No, sloboda znači i mogućnost da se individua odupire iskušenjima i ne popušta svim vlastitim željama. Odgoj, stoga, ima važnu funkciju kako bi se spriječili razuzdanost, anarhija i razdor u postojećem društvenom poretku. Funkcija odgoja jest objedinjavanje dvaju faktora; prvi je ovladavanje pravima koje čovjek uživa, a drugi je etički pristup čija je funkcija uočavanje i prepoznavanje pretpostavljenih informacija ne dopuštajući pasivno pokoravanje i konformizam (Mougniotte 1994). Republika Hrvatska pripada državama potpisnicama *Konvencije o pravima djeteta* (2001) te je, sukladno tome, usvojila odrednice članka 31. koje se odnose na priznavanje djetetova prava na odmor, igru, razonodu primjerenu njegovoj dobi te slobodnom sudjelovanju u kulturnome životu i umjetnostima. Nadalje, države potpisnice dužne su poštivati i promicati pravo djeteta na puno sudjelovanje u kulturnome i umjetničkome životu te poticati ostvarenje primjerenih i jednakih uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih, rekreativnih i slobodnih djelatnosti. Djeci, pa tako i adolescentima, ovim je odrednicama osigurano pravo na slobodno vrijeme koje je potrebno definirati.

2.1. Određivanje pojma slobodnoga vremena

Mnoge su definicije slobodnog vremena prema različitim autorima koje je potrebno navesti. Prema *Pedagoškoj enciklopediji* (Potkonjak i Šimleša 1989) slobodno vrijeme je ono vrijeme koje individua ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama lišeno bilo kakvih zaduženja ili nužda. Previšić (2000) iznosi da slobodno vrijeme u suvremeno doba označava prostor i mogućnost interakcije u procesima individualizacije, socijalizacije i inkulturacije, odnosno prostor samoaktualizacije i samoostvarenja osobnosti. Livazović (2018) ističe da se ljudski život kreće u dvjema dijalektički povezanim sferama, a to su sfera rada ili nužnosti te sfera slobodnoga vremena. O slobodnome vremenu moguće je govoriti isključivo u kontekstu kulturološke uvjetovanosti jer je ono društvena pojava, odnosno neodvojiva je od geneze čovječanstva u okviru ljudske kulture. Slobodno vrijeme Livazović (2018) definira kao društveno-povijesnu pojavu koja postoji od početaka čovječanstva i pojavljuje se u različitim oblicima. Drži da je slobodno vrijeme poseban, jedinstven i simboličan prostor unutar kojega oživljavaju iskustva, strahovi, želje, nadanja, težnje i interesi. Prostor slobodnoga vremena označava priliku i pružanje mogućnosti za napredak na intelektualnom, tjelesnom, moralnom i estetskom području.

Janković (1973; prema Livazović 2018) slobodno vrijeme promatra kao kompleksan filozofski, sociološki, povijesni i pedagoški fenomen. Pojam je nužno razlučiti prema njegovim produktivnim i neproduktivnim faktorima na dokolicu i besposlicu. U *Rječniku hrvatskog jezika* (Anić 1996) besposlicom se označava nepromišljeno slobodno vrijeme i dangubljenje, dok je dokolica slobodno vrijeme ispunjeno nekom vrstom rada ili aktivnošću. Shodno tome, i besposlica i dokolica oblici su provođenja slobodnoga vremena, no ne smiju se nikako izjednačavati. Janković (1973; prema Livazović, 2018) navodi da je slobodno vrijeme razdoblje oslobođeno organiziranoga rada, a obuhvaća odmor, obiteljske i društvene dužnosti, dopunski rad, fiziološke potrebe i vrijeme provedeno u prijevozu. Trenutci u kojima se individua bavi aktivnostima prema vlastitoj volji lišena bilo kakve dužnosti naziva se dokolicom. Nahrstedt (1990; prema Livazović 2018) slobodno vrijeme dijeli u tri kategorije; prva označava slobodno vrijeme u najužem smislu, odnosno vrijeme u kojemu su ljudi slobodni birati prema postojećim uvjetima. Druga kategorija označava vrijeme smanjenoga rada, takozvano „poluslobodno vrijeme“ učinkovitog oblikovanja koje sadržava ispunjavanje zadataka kao što su kućanski poslovi i bavljenje hobijima. Treća se, pak, kategorija referira na samoodređenje, tj. izražavaju se zahtjevi za oslobađanjem pojedinca i ukupnog društva. Za M. Polić i R. Polić (2009) je slobodno vrijeme ono oslobođeno rada, vrijeme slobode za samodjelatnost i samoostvarenje jer

tek kad je ostvarena sloboda za samodjelatnost, slobodno vrijeme može biti aktivno provedeno, odnosno čini dokolicu. Svaka dokolica je slobodno vrijeme, no nije i svako slobodno vrijeme dokolica. Slobodno vrijeme može uključivati i besposlicu koja ne predstavlja dokolicu. Martinić (1977) također jasno utvrđuje razliku između dokolice i slobodnoga vremena tvrdeći kako je dokolica razdoblje kreativnog i stvaralačkog potencijala u slobodnom vremenu, dok je neproduktivno slobodno vrijeme, besposlica, obilježeno općom pasivnošću. Stebbins (prema Livazović 2018) dokolicu dijeli na ozbiljnu, povremenu i projektnu. Ozbiljna dokolica označava sustavno bavljenje amaterskim, hobističkim ili volonterskim aktivnostima sadržajnog, ispunjenog i zanimljivog karaktera kojima se razvijaju kompetencije. Povremena je dokolica kratkotrajna, neposredna i intrinzična, ne zahtijeva prethodno savladane vještine te je usko vezana uz hedonistički doživljaj. Projektna dokolica odnosi se na neustaljene, često jednokratne ili prigodne aktivnosti u slobodnome vremenu. Dokolica je ono vrijeme koje čovjeka usmjerava i ispravlja, udaljava ga od sebe sama, no ne tako da se izgubi u bespućima prezaposlenosti, već da mu dublje usmjeri pogled na sebe (Boršić 2002).

Razdoblje adolescencije obilježava potraga za vlastitim identitetom, odnosno sebstvom, a adolescenti u tome periodu istražuju raznovrsne hobije, interese i načine provođenja slobodnog vremena samostalno ili u vršnjakačkom okruženju. Mladi najčešće biraju aktivnosti društvenog karaktera kao što su izlasci s prijateljima dok od pasivnih aktivnosti biraju provođenje slobodnoga vremena u prostoru tehnologije i različitih oblika medija. Puno rjeđe izabiru kulturno-obrazovne aktivnosti kao što su čitanje i posjeti kulturnim ustanovama. Adolescenti nastoje ispuniti potrebe za zabavom, odmorom, rekreacijom te tako obnavljaju svoje produktivne i reproduktivne snage. Ključno je napomenuti kako užurbani način života koji vlada u 21. stoljeću utječe i na mlade. Istraživanje koje su proveli Luburić i Relja (1999, prema Pehlić 2014) o obilježjima provođenja slobodnog vremena mladih ukazuje na to da su adolescentima najdraža mjesta druženja diskoklubovi i kafići. Osobe s kojima se najčešće biraju družiti jesu bliski prijatelji i/ili mladić ili djevojka, a druženja se u prosjeku odvijaju svakodnevno (Pehlić 2014). Utjecaj na adolescente 21. stoljeća ima i sveprisutnost medija i tehnologija u slobodnom vremenu. Suvremeni čovjek proživljava depersonalizaciju te osiromašuje društvene interakcije s članovima obitelji, prijateljima i vršnjacima (Livazović 2018). Prema Kunić, Vuković-Matić i Sindik (2017) društvene mreže i svijet medija usko su povezani s pretilošću, gubitkom socijalnih kompetencija, virtualnim zlostavljanjem, zasićenosti informacijama te rizikom izloženosti pornografiji i pedofiliji. Adolescencija je formativna životna faza svakoga čovjeka te mediji pružaju snažan utjecaj na ovu ciljanu dobnu skupinu lansirajući nerealne informacije o poimanju ljepote i očekivanog životnog standarda.

Istraživanjem Subrahmanyam i Greenfield (2008) ustanovljuje se kako čak 48 % mladih adolescentske dobi smatra da su Internet i društvene mreže pospješili njihove prijateljske odnose. Svakako valja naglasiti važnost kontroliranog korištenja Interneta kod mlađe populacije kako bi je se zaštitilo od rizika koje razne internetske stranice pružaju što može uzrokovati razvitak rizičnog ponašanja i dovesti mlade u neposrednu opasnost. Livazović (2012) provodi istraživanje kojim nastoji proučiti povezanost medija s rizičnim ponašanjem adolescenata definirajući rizično ponašanje kao ono koje upućuje na postojanje određenih poteškoća u redovnom razvoju mladih i prilagodbi životu u društvenoj zajednici (Bouillet i Uzelac 2007; prema Livazović 2012). Zaključuje kako socioekonomska obilježja utječu na zanimanje za medije te odnos i sklonosti koje prema njima imaju mladi. Školski uspjeh, vrsta škole i spol ispitanika također je bitan čimbenik u ovome istraživanju i ukazuje na različita poimanja važnosti medija kao i kvaliteta obiteljskih odnosa i interakcije. Također ističe da su određeni medijski sadržaji i ovisnost o medijima usko vezani uz rizična ponašanja. Novak (2017) napominje da mediji, najčešće gledanje televizije, podrazumijeva drugu najučestaliju aktivnost mladih tijekom provođenja slobodnoga vremena. U školskoj učionici mladi provedu 11 tisuća sati, a pred televizijom i pametnim telefonima čak 15 tisuća sati (Mandarić 2012; prema Novak 2017). Ipak, mladi kritički promišljaju informacije koje stječu, osobito medijske. Adolescenti su putem medija izloženi utjecaju konzumerizma, a u drugom su planu utjecaj na ponašanje i vrijednosne stavove (Novak 2017).

Aktivnosti mladih ne svode se isključivo na praćenje medija i provođenje slobodnoga vremena na društvenim mrežama. Prema istraživanju Shin i You iz 2013. adolescenti muškoga roda iskazuju veće zadovoljstvo kvalitetom provedenoga slobodnog vremena nego adolescentice. Razlog tome je učestvovanje u sportskim aktivnostima koje pružaju osobno zadovoljstvo. Učinak ovakvog tipa aktivnosti dugotrajniji je od primjerice gledanja televizije koje ne iziskuje tjelesni napor, stoga rezultira manjom razinom zadovoljstva. Istraživači tvrde da je potonji, pasivniji, tip aktivnosti češći kod ženskog spola, a primjer toga je druženje s prijateljicama u kafićima i trgovačkim centrima što se primjećuje već u razdoblju srednje adolescencije. Istraživanje koje je provela Golemac (2018) pokazuje kako su aktivnosti mladih u slobodnome vremenu najčešće povezane uz medije i tehnologiju (slušanje glazbe, društvene mreže i računalne igrice). Nadalje, slobodno vrijeme ovisi i o mjestu stanovanja; stanovnici ruralnih krajeva biraju provoditi vrijeme u prirodi dok ispitanici iz urbanih sredina češće volontiraju i vrijeme provode družeći se s prijateljima u kafićima, kinu i dr. Neovisno o sadržaju koji konzumiraju i aktivnostima kojima se tad bave, slobodno vrijeme predstavlja značajnu ulogu u životu svake jedinice.

2.2. Uloga slobodnoga vremena u životu adolescenata

Slobodno vrijeme ima tri temeljne funkcije, a to su odmor, razonoda i razvoj ličnosti što doprinosi humanizaciji rada i stvaranju ravnoteže u radnim ulogama. Ono također ima odgojno-obrazovnu dimenziju u procesu oblikovanja ličnosti (Livazović 2018). Tijekom vršenja aktivnosti slobodnoga vremena stječu se nove vještine, znanja te se razvijaju novi interesi. Te aktivnosti nužni su preduvjet razvitka intelektualnih, tjelesnih i moralnih kvaliteta u procesu formiranja cjelovite osobnosti. Schmidt (1970; prema Livazović 2018) iznosi kako se cilj odgoja i njegovih zadataka uviđa kroz tri sfere djelovanja, a to su profesionalni rad, samoupravljanje i slobodno vrijeme, stoga je nužno već od najranije dobi pojedinca učiti stjecati kompetencije upravljanja slobodnim vremenom. Ključno je mladima ponuditi iskustvo sadržaja koji će utjecati na njihov estetski razvoj i ideale (Pregrad 1971; prema Janković 1973; prema Livazović 2018). Odgoj u slobodno vrijeme Janković promatra kroz dva spektra, a to su odgoj *kroz* slobodno vrijeme te odgoj *u* slobodnom vremenu. Prvi tip ima funkciju sredstva odgoja i obrazovanja, odnosno utjecaja na razvijanje raznih sposobnosti i odlika ličnosti odgojenika. Prednost ove vrste odgoja je što slobodne aktivnosti kojima se pristupa po vlastitome izboru imaju snažniji odgojno-obrazovni učinak no unaprijed planirane i namjerne zadaće (Janković 1973; prema Livazović 2018). Karakteristika odgoja *u* slobodnome vremenu je odgajanje mladih za kulturno iskorištavanje slobodnog vremena tako da provedene aktivnosti ne predstavljaju samo oruđe pozitivnoga utjecaja već i njegov sadržaj (Janković 1973; prema Livazović 2018). Oba odgojna spektra međusobno se upotpunjuju, uvjetuju te su komplementarni s ciljem promicanja kulture slobodnoga vremena. Livazović (2018) ističe kako se ne smiju zanemariti kvalitativni i kvantitativni uvjeti organizacije i realizacije pedagoški oblikovanih aktivnosti slobodnoga vremena, a to su razvojne, generacijske, statusne, društvene i osobne karakteristike djece i mladih.

Problem koji se javlja kod određenog broja ljudske populacije jest nesposobnost samostalnog kontroliranja i usmjeravanja vlastitih ukusa i zahtjeva u slobodnome vremenu, a razlog tomu su propusti u odgoju za slobodno vrijeme tijekom odrastanja. Upravo zbog toga neki znanstvenici poput Pyotra Kapitsa, ruskog fizičara i dobitnika Nobelove nagrade, tvrde da slobodno vrijeme može postati jednako opasno kao i nuklearni rat jer suvremeno društvo nije spremno za sve aspekte znanstveno-tehničke revolucije, a osobito za povećani fond slobodnoga vremena (Livazović 2018). Interdisciplinarni pristup je poželjan, no potrebno je razvijati ciljeve i zadatke pedagogije slobodnoga vremena kojima se poboljšava, usustavljuje i korigira postojeće društveno stanje. Fokus je na prevenciji odstupanja u kulturnom provođenju

slobodnoga vremena kao posljedica izostanka odgoja za slobodno vrijeme (Pöggeler 1995; prema Livazović 2018). Livazović (2018), nadalje, zaključuje da je slobodno vrijeme dominantna pedagojska kategorija jer utječe na zdravlje i pravilan fizički razvoj, na intelektualni odgoj, na umjetnički odgoj, na radni i tehnički odgoj, na društveno-moralni aspekt pedagoške prakse i na socijalizaciju osobe. Pri uspostavi metoda i načela pedagogije slobodnoga vremena Janković (1973; prema Livazović 2018) upozorava kako valja paziti da se ne pretvori u normativnu disciplinu koja isključivo pronalazi propise i sadržaje, već da mora postojati i vlastita deskriptivna, revolucionarno-kritička dimenzija. Nužno je da se pedagogijom slobodnoga vremena provodi savjetovanje, pomaganje, poticanje i pronalaženje što boljih oblika realizacija njegova korištenja bez narušavanja slobode, kreativnosti i individualnosti. U suvremeno doba mnoge su poteškoće koje narušavaju pedagoško usmjeravanje u slobodnom vremenu, a to su komercijalizacija, utilitarizam te posredništvo suvremenih medija i tehnologija koje uzrokuje opću pasivizaciju i otuđenost djece i mladih, osobito adolescenata (Livazović 2018). Bitno je mlade poticati na otkrivanje aktivnosti koje će im pružiti osjećaje ispunjenosti, ali i osobnoga zadovoljstva. Ključno je napomenuti kako su i aktivnosti kojima se bave u slobodno vrijeme neophodni faktor u kreiranju ličnosti adolescenata, a jedna od aktivnosti koja mladim pruža priliku za stjecanje novih znanja, vještina i kompetencija potrebnih za cjeloživotni razvoj je volontiranje.

3. VOLONTIRANJE

Termin volontiranje podrijetlo vuče iz latinskoga jezika (vōlo, velle, vōlūi - htjeti, željeti; vōluntas,ātis,f. - volja, želja, namjera, slobodna volja) (Begović 2006: 4), a osobe koje vrše volonterske aktivnosti nazivaju se volonterima. Prema *Proleksis enciklopediji* Leksikografskog zavoda Miroslava Krležee¹, značenje riječi volonter prevodi se s francuskoga jezika u kojemu označava dobrovoljca, onoga koji dobrovoljno obavlja službu iz entuzijazma, radi stručnog usavršavanja ili stjecanja radnog staža. Potonje se odnosi na djelovanje u javnim ustanovama, zdravstvenim organizacijama sudovima i odvjetničkim uredima. U Republici Hrvatskoj je na temelju članka 88. Ustava Republike Hrvatske proglašen Zakon o volonterstvu koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 18. svibnja 2007. godine. Njime su uređeni osnovni pojmovi vezani uz volontiranje, prava i dužnosti volontera, uvjeti sklapanja ugovora o volontiranju, a donesen je i Etički kodeks volontera. Prema Zakonu volontiranjem se smatra dobrovoljno ulaganje

¹ Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/58488/> (6.6.2023.)

osobnoga vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju aktivnosti za dobrobit druge osobe bez postojanja uvjeta isplate novčane naknade ili druge imovinske koristi (NN 84/21). Mnogi mladi ljudi pri traženju posla isprva volontiraju te na taj način stječu početno radno iskustvo koje im nudi brojne benefite pri daljnjem napredovanju u karijeri.

3.1. Značenje volonterske djelatnosti

Definicije volontiranja su različite, stoga je potrebno ukazati na više njih. Prema *Brošuri o voluntarizmu* (Mikac 2001) Volonterskog centra u Zagrebu volontiranje je neprofitna i neplaćena aktivnost kojom pojedinci doprinose dobrobiti zajednice ili cijeloga društva, a koja se javlja u mnogo različitih oblika i obuhvaća lokalne i općenarodne volonterske poduhvate. Livazović (2018) volonterstvo definira kao sadržajno i interesno mješovito i interdisciplinarno područje ljudskoga bavljenja. Nadalje, navodi kako su volonteri osobe koje uz različite oblike i sadržaje ozbiljne dokolice sudjeluju i u slobodnim dobrovoljnim aktivnostima pomaganja dugima bez ikakve vrste plaćenih naknada radi boljitka drugih. Volonterstvo je, prema danoj volatilnoj (ekonomskoj) koncepciji, neprofitna djelatnost koja se zasniva na neplaćenom radu uz odsustvo prihoda za preživljavanje. O važnosti djelatnosti volonterstva govori i činjenica da donesena Europska povelja o volonterstvu (1998; prema Begović 2006) koja volonterski rad određuje kao djelatnost u interesu ljudi, djelatnost koja nije motivirana financijskim interesom, djelatnost koja se odvija na lokalnoj ili nacionalnoj razini, djelatnost koja je dobrovoljna, miroljubiva i utemeljena na osobnoj motivaciji. Potiče aktivnu građansku ulogu, razvoj ljudskog potencijala, kvalitetu življenja na načelima solidarnosti te pruža poticaj samoorganiziranja ljudi pri rješavanju problema (Topčić i Ivelja 2001; prema Peko i Munjiza 2007). Što se volonterskih aktivnosti tiče, one bi trebale biti obostrano korisne; za one koji ih provode i za one prema kojima su usmjerene. U osobama koje se bave volonterskim aktivnostima raste osjećaj osobnog zadovoljstva, razvoja vlastitih kompetencija te su zadovoljne odrađenim poslom. Ljudi jedni drugima pomažu da osvijeste vještine koje posjeduju kako bi ih što učinkovitije unaprijedili (Henderson 1981; prema Peko i Munjiza 2007). Osim što je stil i način života, volonterstvo je usko vezano uz vrijednosti koje čovjek poštuje te definira njegov odnos prema radu. Rad, pa tako i volonterski, ima odgojnu vrijednost koju Miliša (2008) određuje kao vrijednost koja utječe na samoaktualizaciju pojedinca te priznanje i samoostvarenost od društvene sredine u kojoj se nalazi. Volontiranje također pogoduje razvitku altruističnog svjetonazora, a dodjeljivanje vlastitoga slobodnog vremena u

dobrotvorne svrhe razvija odgojne vrijednosti koje je nužno usaditi u mlade, odnosno adolescente.

Volonterski rad valja promatrati i analizirati s gledišta društvenoga rada i angažmana. Stebbins (2006; prema Livazović 2018) klasificira volonterski rad prema njegovoj uvjetovanosti i utemeljenosti u ozbiljnoj, povremenoj i projektnoj dokolici. U polju ozbiljne dokolice aktivnosti se manifestiraju u obliku sustavnog bavljenja amaterskim, hobističkim ili volonterskim aktivnostima koje pojedincu omogućavaju prosperitet unutar profesionalne karijere ili iskazivanje osobitih znanja, vještina i sposobnosti. Primjeri takvog tipa volontiranja su poučavanje jezika, spasilačke službe te čuvanje kvartova. Za aktivnosti povremene dokolice nisu potrebna prethodno stečena znanja i vještine. Ovo se prvenstveno odnosi na prikupljanje donacija, rad u različitim društvenim udrugama, podjelu hrane i namirnica. Temelje se na osobnom zadovoljstvu i postignuću koji pruža osjećaj osobne ispunjenosti. Obilježja projektne dokolice su realizacije jednokratnih ili prigodnih, ali neredovitih kreativnih aktivnosti kao što su sudjelovanja na konferencijama, festivalima i sportskim događanjima. Stebbins (2006; prema Livazović 2018) nadalje ističe kako je svaki volonterski rad motiviran barem jednim od šest mogućih vrsta zanimanja koja se odnose na ljude, ideje, predmete, floru, faunu i prirodni okoliš. Osim interesne, naglašava postojanje motivacijske to sociokulturne tipologije. Begović (2006) ističe kategorije volonterskoga rada s obzirom na polje rada, a to su humanitarni, socijalni rad, rad u zaštiti okoliša i sl. Vrste poslova mogu biti administrativni rad, rad na terenu, provođenje projekata i programa. Podjela volonterskih aktivnosti odnosi se i na dob volontera pa tako postoje određene aktivnosti primjerene za djecu volontere, mlade volontere, umirovljenike volontere i sl. Tipovi volontiranja s obzirom na zemljopisnu rasprostranjenost su lokalno, nacionalno i međunarodno volontiranje, a s obzirom na dužinu trajanja aktivnosti, volonterstvo je kratkoročno (za vrijeme trajanje nekoga događaja) i dugoročno (podrazumijeva višemjesečni rad). Bez obzira na polje rada, vrstu zanimanja i dob, svaki oblik volonterskog rada pogoduje razvoju društvenih vrijednosti koje se zalažu za pomoć drugome te je važna sastavnica funkcioniranja svake demokratski uređene države.

3.2. Volonterstvo u Europi i Republici Hrvatskoj

Građani koji volontiraju bitan su čimbenik svake države jer pridonose izgradnji socijalnoga i ljudskoga potencijala; građani se uključuju u društveni razvoj. Velik broj država još nije u potpunosti spoznao važnost volonterskog rada, a volonterski programi su nepoznati i rijetko se objavljuju. U europskim je zemljama volonterski rad ipak prepoznat i cijenjen te se smatra

ključnim faktorom u izgradnji organiziranoga demokratskog društva. U prilog prepoznatoj važnosti volonterstva ide i činjenica kako su Ujedinjeni narodi još 2001. godinu odredili Međunarodnom godinom volontera čime je pružen poticaj resorima za stimuliranje volonterstva i pokretanje inicijativa za njegov razvoj (Ledić 2007). Volonterskim aktivistima nastoji se pružiti sve potrebno kako bi mogli prakticirati kvalitetan rad te kako bi se privukao što veći broj članova volonterskih udruga i zadržali oni postojeći. Neophodno je dati aktivistima do znanja da se njihov trud cijeni, stoga nije naodmet dijeljenje simboličnih nagrada i pohvalnica za mukotrpan i predan rad (Reić i sur. 2008). Primjeri zemalja u kojima je volonterski rad itekako zapažen i s dugom tradicijom su Velika Britanija, Mađarska, Francuska i Njemačka (Reić i sur. 2008). Sve države, osim donedavno Velike Britanije, zemlje su članice Europske unije. Britanski *Institute for Volunteering Research* provodi ciklička istraživanja te se još 1991. godine, prije više od 30 godina, ustanovilo kako u Velikoj Britaniji čak 51 % populacije volontira ili je nekada volontiralo. Sličan primjer vidljiv je i u slučaju Mađarske gdje se, prema istraživanjima provedenima 1993. godine, ustvrdilo da se volonterskim aktivnostima bavilo čak dvije trećine ukupne populacije (Ledić 2001; prema Reić i sur. 2008). Navedeni rezultati istraživanja dovode do zaključka kako je volonterstvo znatno više cijenjeno i organizirano u razvijenim zemljama jer su građani informiraniji, odnosno dostupne su im sve potrebne informacije o volonterskom radu te se radi na širenju svijesti. U zemljama koje njeguju dugu tradiciju volontiranja nisu vidljivi samo volja i spremnost građana na društveno korisni rad, nego i njihova samosvijest te pripadnost zajednici aktivnim sudjelovanjem u životu zajednice. Volontiranjem se odašilje poruka i izražava stav da željom za pomaganjem drugima pojedinac pomaže i samome sebi (Žižak 2003).

U hrvatskom društvu situacija se znatno razlikuje u odnosu prema volonterskom radu. Volonterstvo još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prepoznato te volonteri nailaze na nerazumijevanje i kriticizam. O volonterskim se aktivnostima malo zna, tek se posljednjih godina širi svijest o čemu govori i donošenja Zakona o volonterstvu. Humanitarni rad najviše je prisutan u većim hrvatskim gradovima kao što su Zagreb, Rijeka, Split i Osijek u sklopu volonterskih centara. Volonterski centri organizacije su ili organizacijske jedinice čiji je fokus afirmacija vrijednosti i prakse volontiranja, a u koje je uključeno informiranje o volontiranju, povezivanje volontera i organizatora volontiranja, savjetovanje djece, mladih i drugih građana, educiranje u području volonterskoga menadžmenta, vođenje informativnih i promotivnih kampanja, provođenje istraživanja i provedba projekata usmjerenih na volonterski rad te stvaranje poticajnog okruženja za volontiranje u zajednici promicanjem i zagovaranjem. Svoje djelovanje započinju još 90-ih godina prošloga stoljeća, a od 2008. godine djelovanje je

usklađeno putem djelovanje Hrvatske mreže volonterskih centara, što je danas Hrvatski centar za razvoj volonterstva, kao nacionalne platforme za podršku i razvoj volonterskome radu. Danas u Republici Hrvatskoj postoje četiri regionalna volonterska centra; to su Volonterski centar Zagreb, Udruga „MI“ – Split – Volonterski centar Split, Udruga za razvoj civilnog društva SMART – Volonterski centar Rijeka te Volonterski centar Osijek (DKolektiv). Zadaća regionalnih volonterskih centara je, između ostaloga, i pružiti podršku lokalnim volonterskim centrima u manjim gradovima². U manjim mjestima neosviještenost o važnosti i prisutnosti volontiranja još je izraženija, mnogi nisu upućeni da se mogu priključiti volonterskim aktivnostima u svome gradu. Reić i sur. (2008) za ovaj problem krive društvo i medije; društvo jer ne pruža potrebnu pozornost humanitarnoj djelatnosti, a medije zato što ne obavještavaju o institucijama u kojima se građani mogu pridružiti dobrotvornome radu. Također, volonteri ne dobivaju medijski prostor kako bi širili iskustva doživljena tijekom svoga rada. Na tome su području potrebni djelovanje i širenje medijske pozornosti kako bi se vrijednosti i značajke kulture volontiranja osnažile u društvenoj zajednici. Od iznimne je važnosti neprestano poticati i razvijati svijest građana o doprinosu koji njihov aktivizam, uključujući i volonterski, ima za napredak društvene sredine.

3.3. Civilno društvo i aktivno građanstvo

Za razumijevanje građanskog aktivizma nužno je prvenstveno definirati pojam građanina koji Mougnotte (1994) razdvaja u dvije kategorije. Prvi vid definicije građanina jest pravni položaj svakoga čovjeka koji stječe prava, posjeduje državljanstvo, obnaša određene javne dužnosti i zanimanja te nije strani državljanin. Drugo definiranje građanina odnosi se na određen način ponašanja u okviru položaja u kojemu se građanin nalazi, odnosno usklađivanje prava s dužnostima i odgovornostima koje mu društvo nalaže. Građani uživaju položaj, ali i vrše dužnost koju im demokratski poredak dodjeljuje. Svako društvo organizirano je unutar tri sektora koja su međusobno povezana; državni sektor je vlada, ekonomski sektor je tržište, a civilni sektor predstavljaju građani. Pojam civilno društvo dolazi iz latinskoga jezika (*societas civili*), a označavalo je političko društvo čije su institucije i politiku ustrojili njezini građani (Bežovan 2005; prema Reić i sur. 2008). Prema suvremenim određenjima slobodno udruživanje jedinki, odnosno građana, u bitci protiv nemoralna, lošeg upravljanja državom te negativnog političkog zadiranja čini civilno društvo. Vrijednosti koje bi trebale biti implementirane u svako

² Volonterski centar Zagreb. URL: <https://www.vcz.hr/hrvatski-centar-za-razvoj-volonterstva/> (30.11.2023.)

civilno društvo su poštovanje različitosti, humanost, odgovornost za svoje mišljenje i posljedice svoga izbora kao i odgovornost za druge (Peko i Munjiza 2007). Snaga civilnoga društva leži u socijalnom kapitalu zajednice. Faktori koji sačinjavaju socijalni kapital zajednice su religija, tradicija, povijesno iskustvo i drugi čimbenici koji su izvan kontrole vlasti, no vlast može poticati djelovanje socijalnog kapitala (Fukuyama 2001; prema Družić Ljubotina, Delale i Kletečki Radović 2010). Primjeri poticanja bili bi sugeriranje socijalnih normi unutar odgojno-obrazovnih ustanova te osiguravanje javne sigurnosti i prava vlasništva. No, utjecaj države na socijalni kapital također može biti i negativan, odnosno centralizirano odlučivanje može prouzrokovati nedostatak spontanosti i sposobnosti suradnje (Družić Ljubotina i sur. 2010). Usprkos tome Grootaert i suradnici (2004; prema Družić Ljubotina i sur. 2010) tvrde da institucije ne nose glavnu odgovornost vezanu uz socijalni kapital, već su to socijalne veze između korisnika i pružatelja usluga. Topčić i Ivelja (2001) govore o civilnome društvu kao pojmu koji se odnosi na volonterske organizacije te formalne i neformalne mreže putem kojih se različiti pojedinci uključuju u buđenje savjesti određenoga društva. Bežovan i Zrinščak (2007) dodaju da je civilno društvo prostor koji se proteže između obitelji, države i tržišta gdje se, radi promicanja zajedničkih interesa, udružuju ljudi. Također navode da je cilj civilnoga društva prevladati uvriježenu usmjerenost na formalne organizacije koje uključuju razne institucije. Nastoji se osvijestiti važnost neformalnih organizacija. Aktivnosti civilnoga društva se također mogu nazivati trećim ili neprofitnim sektorom jer su dobrovoljne i usmjerene na zadovoljavanje potreba određene skupine ljudi dok je zadatak države brinuti o cjelokupnom društvu. Zajednički je cilj svakome civilnom društvu opće dobro te da kao građanska inicijativa odlučuje i čini promjene u društvu što je ključno za razvoj demokracije. U Republici Hrvatskoj civilno se društvo počelo razvijati za vrijeme Domovinskoga rata uz pomoć donacija i stranih organizatora. Organizacije civilnoga društva u velikoj su mjeri tada pomogle prevladati izbjegličku i prognaničku krizu te zbrinuti stradale u ratu. U poslijeratnom razdoblju dolazi do izraženijeg razvoja civilnih zajednica koji se očituje kroz oporavak od gubitka, izgradnju novih socijalnih normi i osnaživanje nositelja promjena u zajednici (Družić Ljubotina i sur. 2010). Bežovan (2005; prema Reić i sur. 2008) tvrdi da je razlog slabom i sporom osvještavanju važnosti postojanja civilnog društva što građani misle da su vlada i država odgovorni za rješavanje većine problema. Nužno je naznačiti kako pojam civilnoga društva ne implicira uvijek pozitivne vrijednosti i grupe, nego se i negativno manifestira. Primjeri negativnih manifestacija civilnoga društva su *skinheadsi* i agresivne navijačke skupine (Bežovan i Zrinščak 2007). Prema istraživanju koje su provele Družić Ljubotina i sur. (2010) zaključuje se da su nedostatak stabilnih financijskih izvora i nedovoljna transparentnost sustava državnih

potpora civilnome društvu glavni uzročnici problema u postizanju održivosti civilnoga sektora u zajednici.

CIVICUS, globalni savez posvećen jačanju građanskog djelovanja i civilnog društva diljem svijeta, proveo je 2004. i 2005. godine istraživanje pod nazivom Indeks civilnog društva u Hrvatskoj. Bežovan i Zrinščak (2007) analizom rezultata provedenoga istraživanja došli su do zaključka da je civilno društvo u Hrvatskoj jako u četirima područjima. Civilna zauzetost očituje se donacijama u općekorisne i dobrotvorne svrhe što postaje dijelom civilne kulture zahvaljujući i razvoju tehnologije (ljudi u 21. stoljeću mogu, primjerice, obavljati novčane uplate telefonskim putem kao i koristiti usluge internetskog bankarstva). Nadalje, snaga civilnog društva ogleda se u podržavanju marginaliziranih skupina te zadovoljavanju njihovih potreba. Jedan od pozitivnih aspekta civilnoga društva je i briga za okoliš, odnosno poduzimanje akcija zaštite prirode i okoline (Bežovan i Zrinščak 2007).

Civilno društvo ima i svoje slabije strane, a jedna od najvećih je što su organizacije civilnoga društva slabo predstavljene, relativno nepoznate i nisu dovoljno dobro umrežene (Bežovan i Zrinščak 2007). Navedene činjenice impliciraju kako će organizacije civilnoga društva tek nakon dugotrajnog procesa steći kredibilitet i izgraditi svoj imidž. Nadalje, utjecaj koji civilne mreže imaju na državu i javne politike još uvijek je neadekvatan i nedovoljno učinkovit. Bežovan i Zrinščak (2007) drže da je potrebno osuvremeniti uloge i pristupe civilnih organizacija kako bi se uspješno razvijale te apeliraju na mlađe, školovanije uzraste koji će prakticirati i zagovarati misije civilnoga društva upravo zahvaljujući svojoj naobrazbi i osvještavanju potrebe za poticanjem razvoja. Neke od predloženih preporuka za daljnji napredak civilnoga društva u Republici Hrvatskoj odnosi se na potrebu uvođenja educiranja o značajkama i misijama civilnoga društva u redovite obrazovne programe. Vlada i država bi se također trebale više uzdati u civilne organizacije i osigurati kvalitetniju suradnju s njima (Bežovan i Zrinščak 2007).

Volontiranje, stoga, predstavlja primjer vršenja dužnosti građanina unutar demokratski uređenog društva kao svojevrsna otplata duga za dobivene povlastice. Odgajati za demokraciju od istinske je važnosti za građanstvo jer ono u određenoj mjeri uvjetuje napredak društva, civilizacije, a time i razvoj samoga čovjeka. Mougnotte (1994) navodi kako odgoj za demokraciju obuhvaća tri nerazdruživa cilja koji se međusobno nadopunjuju. Prvi cilj glasi kako je potrebno poticati odgoj za demokraciju još u razdoblju školovanja, odnosno od najmlađih dana, te ga temeljiti na osobnim iskustvima. Učenje vlastitim iskustvom za djecu je izrazito poticajno te na taj način najbolje stječu znanja. Demokratske je vrijednosti, stoga, nužno implementirati u školske ustanove i razredne sredine. Drugi cilj odnosi se na moralni odgoj koji

valja razlikovati od poučnog moralizma, koji se u današnje doba smatra zastarjelim i prevladanim oblikom, kao i od strogog poštivanja zakona jer ponekad je nužno izraziti neslaganje. Građanina treba odgajati tako da se usađuju moralne osobine što sprječava priklanjanje demagogijama i indoktrinacijama te razvija toleranciju i prihvaćanje drugih građana (Mougniotte 1994). Treći, posljednji cilj, uključuje intelektualni odgoj jer bez njega je nemoguće poznavanje i razumijevanje problema koji se nastoje riješiti u društvenoj zajednici. Mougniotte tvrdi kako je treći cilj najviše zanemaren, omalovažavan i smatran nedjelotvornim. Autor ističe kako dolazi do pogrešnog razlučivanja demokratskog odgoja (*éducation démocratique*) i odgoja za demokraciju (*éducation à la démocratie*) jer prvi biva poistovjećen s drugim pojmom. Odgoj za demokraciju neizostavno mora uključivati osobno iskustvo sudjelovanja u demokratskim postupcima, upoznavanje podataka vezanih uz probleme te razvijanje moralnih osobina jer bez integriranja obrazovnoga dijela odgoj ostaje samo demokratski. Sva tri navedena cilja su nerazdvojiva te se ne mogu zamijeniti niti odbaciti jer se tim činom smanjuju potencijali njihova ostvarivanja. Nedostatak odgoja za demokraciju prijeti indoktrinacijom što može dovesti do totalitarističkog društvenog uređenja. Bez kompetencije nema ni demokracije, stoga je bitno odgajati djecu i adolescente koji su spremni zagovarati društveni napredak te prihvatiti demokratsku odgovornost. Konačni cilj odgajanja građana nije pružanje tehničkih rješenja problema, već poticanje duha i promicanje vrijednosti (Mougniotte 1994). Navedeni cilj odgovara Scmidtovim (1970; prema Livazović 2018) načelima odgoja koja zagovaraju oblikovanje aktivno participirajućeg pojedinca, društvenog subjekta i građanina.

Budući da maloljetni volonteri često nemaju priliku iskusiti volonterski rad u organizacijama civilnoga društva, škole trebaju preuzeti savjetodavnu ulogu u usmjeravanju mladih i osvještavati važnost volonterske djelatnosti (Matković i Bitunjac 2019). Osnaživanje mladih ljudi da preuzmu odgovornost za stvaranje zajednice u kojoj žive predstavlja vrlo važan segment demokratizacije svake zemlje, pa tako i Republike Hrvatske (Begović 2006). O važnosti volonterstva u promicanju ciljeva i vrijednosti civilnoga društva dokazuje i Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole (MZO; 2019). U njemu se navodi da su volontiranje i solidarno djelovanje učenika dio obrasca ponašanja za opće dobro te da se sudjelovanjem učenika u akcijama i organizacijama djelovanja građana u zajednici pruža mogućnost društvene participacije, inicijative, pregovaranja i dijaloga (NN 10/19). Volonterstvo je u samim začetcima gotovo isključivo bilo u domenama organizacija civilnoga društva, izvan zanimanja stručne i akademske javnosti. Razvoj ove djelatnosti tekao je paralelno s razvojem demokratskoga društva krajem 20. stoljeća nastojeći

pratiti europsku tradiciju i trendove (Ledić 2001; prema Skočić Mihić, Lončarić i Rudelić 2011). Volontiranjem se pokazuje nivo svijesti građana i potrebe pojedinca za sudjelovanjem u onome što pruža zadovoljstvo, ali i nematerijalne dobitke (Žižak 2003). Budući da je neprofitabilnost, odnosno izostanak materijalnoga dobitka jedna od ključnih odrednica volonterskoga rada, bitno je odrediti iz kojih se razloga ljudi odlučuju na volontersku djelatnost te što ih motivira u njihovome radu.

3.4. Motivi volontiranja

Svaki se pojedinac volonterskoj aktivnosti pridružuje vođen određenim motivima. Funkcionalne teorije motivacije volontera temeljena su na četirima postulatima; prvi se odnosi na usmjerenost čovjeka ka cilju, odnosno ljudi počinju volontirati kako bi ispunili osobne ciljeve koje su zadali sami sebi. Drugim se postulatom tvrdi da ljudi počinju volontirati unutar iste organizacije iz različitih unutarnjih razloga dok treći izriče kako motivacija pojedinca proizlazi iz većeg broja različitih ciljeva, to jest da volonteri pokušavaju određenom volonterskom aktivnošću ispuniti više motiva. Četvrtim, posljednjim, postulatom ističe se kako ishodi ovise o usklađenosti potreba i ciljeva s mogućnostima u okolini, dakle, zadovoljstvo i zadržavanje volontera ovisi o mogućnosti samih volontera da ispune motive za volontiranje koje su si prethodno sami postavili (Juzbašić i Vukasović Hlupić. 2015).

Meier i Stutzer (2008) govore o intrinzičnoj i ekstrinzičnoj motivaciji volontiranja. Autori tvrde da je nagrada vlastito zadovoljstvo zbog pružanja pomoći i dobrobiti onome koji je u potrebi. Volonteri vođeni intrinzičnom motivacijom bivaju nagrađeni osjećajem zadovoljstva i korisnosti zbog potpore pružene recipijentu, dakle, sreću i zadovoljstvo pruža im pozitivan rezultat provedene humanitarne akcije. Postoji i kategorije volontera vođenih intrinzičnom motivacijom koji u svome radu uživaju neovisno o postignutome cilju i rezultatu, usrećuje ih okruženje u kojemu pružaju podršku kao i timski rad. Trećoj kategoriji pripadaju volonteri koje zadovoljava činjenje općeg dobra čime smanjuju osjećaj osobne krivnje, odnosno osjećaju se boljim osobama (Bierhoff 2002: prema Meier i Stutzer 2008). Ekstrinzična motivacija pak dolazi iz vanjskih, okolinskih, podražaja, pomaganje drugima je tek sekundarni razlog zašto se pojedinci odvažavaju pristupiti volonterskome radu. Primarna svrha voluntarizma u ovome je slučaju prilika za napredak i stjecanje raznovrsnih benefita, primjerice ulaganje u ljudski kapital kako bi se povisili budućí prihodi na tržištu rada. Navedeno je često vidljivo kod ljudi kojima je volonterski rad nužan prije no što apliciraju za pojedinu poziciju u tvrtci gdje pružaju besplatnu radnu snagu i stječu prijeko potrebne kompetencije. Drugi faktor ekstrinzične

motivacije odnosi se na investiranje u razvoj vlastite društvene mreže te tako stječu mnogobrojna poznanstva i ostvaruju kontakte koji im mogu doprinijeti na poslovnome planu i pružiti širok raspon mogućnosti razvitka na tržištu rada. Vrstan primjer predstavljaju političari koji, osim toga što čine dobro u široj zajednici, grade pozitivnu sliku o sebi i prikupljaju glasove birača na sljedećim izborima. Neophodno je napomenuti da obje dimenzije motivacije, ekstrinzična (egoistična) i intrinzična (altruistična), utječu na motiviranost za volontiranje, no veća je vjerojatnost da će se duže volonterskim radom baviti oni pojedinci koji su usmjereni na druge (Penner i Finklestein 1998; prema Craig-Lees, Harris i Lau, 2008; prema Pološki Vokić, Marić i Horvat; 2013).

Uzevši navedene teorije Clary i sur. (1998; prema Juzbašić i Vukasović Hlupić 2015) definirali su šest motivacijskih funkcija volontiranja među kojima je prva *zaštita*, a odnosi se na zaštitu ega osobe koja volontira. Vršanjem različitih volonterskih aktivnosti ljudi bježe od vlastitih problema i negativnih emocija te smatraju da volontiranjem stječu sreću u životu i bježe od krivnje. Sljedeća funkcija je *vrijednost* i veže se uz altruističnu brigu za druge ljude, osobito one za koje se smatra da imaju manje sreće u životu od volontera. Funkcija *karijere* izravno je vezana uz osobni dobitak i probitak na poslovnome planu, dok je funkcija *društva* povezana s međuljudskim odnosima i jačanjem socijalnih mreža. Posljednje dvije funkcije odnose se na *razumijevanje*, otkrivanje novih iskustava tijekom savladavanja novih vještina i sposobnosti te *poštovanje* koje potiče volonterstvo radi osobnoga i psihološkoga rasta i razvoja čime pojedinac gradi pozitivne osjećaje prema sebi samome (Juzbašić i Vukasović Hlupić 2015).

Na motivaciju utječe i tip ličnosti pojedinca, stoga je nužno razlučiti tipove. Bahtijarević-Šiber (1999; prema Pološki Vokić i sur. 2013) opisuje načine na koji ljudi prikupljaju informacije pa ih dijeli na osjetilnost (eng. *sensing* – S) i intuiciju (eng. *intuition* – N) te načine evaluacije i odlučivanja podijeljene na mišljenje (eng. *thinking* – T) i osjećanje (eng. *feeling* – F). Sukladno navedenoj podjeli određena su četiri tipa ličnosti:

- 1) ST (*sensing* – *thinking*) – usmjerenost na kratkoročne ciljeve, odlučnost i pragmatičnost u razmišljanju, fokus na detaljima, sigurnost.
- 2) NT (*intuition* – *thinking*) – bavljenje teorijskim i tehničkim problemima, kreativnost i progresivnost u razmišljanju, *multitasking*.
- 3) SF (*sensing* – *feeling*) – metodičnost i savjesnost, briga o stvarnim ljudskim problemima, usmjerenost na ljudsku dobrobit.
- 4) NF (*intuition* – *feeling*) – karizmatičnost, nespecifičnost, usmjerenost na opće, široke teme, postavljanje malo pravila i procedura.

Budući da se interesi ljudi mijenjaju generacijski, ali i individualno, važno je napomenuti kako je moguće da će se u budućnosti promijeniti i interes za humanitarni rad. Volontera je najviše prisutno među mlađom populacijom, a hrvatske volontere je moguće podijeliti u tri skupine. Reić i sur. (2008) tako u prvu skupinu ubrajaju mlade koji se bave volonterskim radom te imaju pozitivna iskustva iz vlastitoga djelovanja. Neki od razloga zbog kojih počinju volontirati su altruizam, korištenje vremena za provedbu kvalitetnih aktivnosti, zabavu, stjecanje novih poznanstava i kompetencija te razvijanje kreativnosti i tolerancije. Drugu skupinu čine mladi koji se nikada nisu bavili humanitarnim radom te se za njih može reći kako ne razumiju važnost, prednosti ni svrhe volontiranja. Za njih ono predstavlja gubitak vremena koje biraju trošiti na druge dokoličarske aktivnosti. Pomaganje drugima ovoj skupini mladih ne čini zadovoljstvo niti ih ispunjava. U trećoj, posljednjoj skupini su mladi koji su se okušali u volonterskim aktivnostima, no nisu htjeli nastaviti bavljenje njima, odnosno odustali su. Razlozi odustajanja najčešće su društveno uvjetovani zbog, već prije ukazanog, nedostatka potpore društva volonterima. Stanje će se teško mijenjati dokle god se ne promijeni društvena svijest o pozitivnim aspektima volonterskoga rada (Reić i sur. 2008). Faktori koji potencijalno mogu utjecati na odbijanje humanitarnog rada jesu strah od izazova koje volonterstvo pruža kao i nedostatak iskustva. Neki pojedinci se boje i mogućeg financijskog gubitka strahujući od ulaganja kao što su prijevoz, gorivo i hrana. Strah od osude okoline također odvraća od poduzimanja bila kakvih poduhvata na polju humanitarnoga rada.

Prema *Priručniku za volontere Velika sestra – veliki brat* Udruge za inicijativu u socijalnoj politici (Žižak 2003) motivi za volontiranje dijele se u dvije skupine; prvu čine altruistički motivi, to jest želja za pomaganjem drugima i pružanje koristi društvu, a drugu označavaju motivi orijentirani na osobni rast i razvoj, dakle upoznavanje novih ljudi, sklapanje prijateljstva i stjecanje vještina. Također je bitno naglasiti kako se ove skupine motiva ne isključuju, već upravo suprotno – međusobno prožimaju i nadopunjuju. Onome pojedincu koji volontiranju pristupa altruistički isto tako može biti u cilju sklopiti nova poznanstva kao što i upoznavanje novih ljudi može doprinijeti osobnome rastu i napretku u karijeri. Prije no što se pojedinac odluči iskušati u volonterskom radu, nužno je da dobro odvagane motive priključivanja ovome obliku rada te da je dovoljno informiran o zadaćama, ciljevima i granicama odgovornosti. Budući volonter treba biti upućen što kao volonter treba raditi te što može dobiti, odnosno kakvu pripremu za rad, edukaciju, podršku za vođenje i prava dobiva. Volonterstvo nosi sa sobom breme dužnosti. Premda se pojedinac na volonterski rad dobrovoljno odlučuje, preuzete zadaće postaju obvezujuće što je i raspisano u Etičkome kodeksu volontera koji je Hrvatski sabor donio u svibnju 2008. godine (NN 55/08).

U *Priručniku* je iznesena nekolicina tvrdnji kojima se ukazuje zašto su volonteri uspješni u poslu koji obavljaju. Prva tvrdnja glasi da su volonteri vjerodostojniji od plaćenih radnika jer je korisnicima usluga jasno kako vršitelji usluga to čine zato što zaista žele, a ne zato što će dobiti novčanu naknadu za odrađeni posao. Nadalje, volonteri u svoj rad unose novu percepciju koja je prirodnija od profesionalne, slobodniji su u izražavanju vlastitih mišljenja i stavova, široko im je zanimanje za područje volonterskoga rada i organizacije, visoko su motivirani i spremni uložiti mnogo više vremena u rad s klijentom, a često djeluju i izvan dogovorenoga radnog vremena, mogu se usredotočiti na jedan konkretan problem te se mogu poigravati i improvizirati s novim idejama i programima (Žižak, 2003).

3.5. Rezultati volonterskoga rada

Osim što volontiranje pridonosi uspješnosti na različitim područjima bavljenja, ono pruža i pozitivan utjecaj na zdravlje, što je osobito važno za razvojni psihofizički put adolescenata. Istraživanje koje su proveli Wilson i Musick (1999; prema Meier i Stutzer 2008) pokazuje manju vjerojatnost razvoja depresije, no valja uzeti u obzir da su volonteri u samome početku manje skloni razvitku i depresije te da su optimistične naravi što argumentiraju upuštanjem volontera u dobrotvorne akcije. Begović (2006) navodi tri razine na kojima se očituju rezultati i posljedice volonterskoga rada. Prva razina odnosi se na osobni razvoj što se pak referira na razvijanje vlastitih već postojećih potencijala, razvoj samokontrole, učenje tolerancije u timskome radu, odgovornosti te prihvaćanje njenih granica. Volontersko iskustvo utječe na pojedinca koji uči prihvaćati druge, ali i samoga sebe. Druga razina ističe rješavanje konkretnih problema kao prednost volontiranja koje se očituje kroz lokalne ili globalne volonterske akcije. Pružanjem pomoći doprinosi se općemu dobru zajednice te su vidljivi pozitivni pomaci. Treću razinu čini društveni razvoj, odnosno posljedica je razvijanje samoinicijativnosti ljudi te poticanje na udruživanje u kolektive s višim zajedničkim ciljem što doprinosi već spomenutoj demokratizaciji društva i jačanju civilnoga društva.

3.6. Neformalni oblik obrazovanja adolescenata u sklopu volonterskih mreža i centara

Za jačanje demokratizacije društva i njegov napredak važna je uloga odgoja i obrazovanja i njihovih ustanova kao nositelja i promicatelja vrijednosti civilnog društva. Osim učenja u sklopu odgojno-obrazovnih institucija, znanja i vještine moguće je steći na više različitih načina. Kuka (2012) donosi sljedeću podjelu obrazovanja na:

- 1) formalno obrazovanje,
- 2) neformalno obrazovanje,
- 3) informalno obrazovanje (Kuka 2012).

Formalno se obrazovanje odnosi na ono pruženo unutar legitimiranih odgojno-obrazovnih institucija. Obrazovni sustav kojim se vodi ovaj oblik obrazovanja unaprijed je određen s jasnim ciljem stjecanja određenih vještina i kompetencija. Neformalno obrazovanje podrazumijeva stjecanje znanja i vještina izvan institucijskoga okvira. Sudjelovanje u ovom tipu aktivnosti uvijek je dobrovoljne prirode. Informalno obrazovanje označava učenje spontanim i samoinicijativnim putem kojim se prenose razna znanja, vještine i stavovi. Sva tri navedena tipa obrazovnih aktivnosti čine koherentnu cjelinu koja dijeli ime koncept cjeloživotnog učenja (eng. *Long Life Learning*) (Kuka 2012). Prema *Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja* (2000; prema Pastuović 2008) neformalno obrazovanje je sustavna organizirana obrazovna aktivnost koja uključuje sve dobne skupine, a provodi se u školama i izvanškolskim organizacijama.

Za potrebe ovoga diplomskoga rada najvažnije je osvrnuti se na oblike neformalnoga obrazovanja. U suvremenom je društvu sve očitija potreba za razvojem i osvještavanjem važnosti neformalnog obrazovanja u poslovnome svijetu, ali i u školstvu. Marković (2005; prema Kuka 2012) izdvaja odrednice koje obilježavaju neformalne oblike učenja; obrazovne aktivnosti koje su pomno planirane i organizirane uz poticanje individualnog i društvenog učenja, stjecanja vještina, znanja, kompetencija komplementarnih sustavu formalnoga obrazovanje gdje dobrovoljne sudionike podučavaju obučeni i kompetentni edukatori.

Kuka (2012) navodi neke vidove neformalnoga učenja: treninzi, seminari, radionice, radovi na projektima, kampovi, konferencije, predavanja, razmjene volontera. Važno je poticati učenike na otvorenost i radoznalost kako bi stjecali vlastita, neposredna iskustva, a ne samo ona koja im omogućavaju odgojno-obrazovne institucije. Mladi tako mogu razviti nova područja zanimanja s kojima se prije nisu imali priliku susretati kao i upoznavati nove kulture koje omogućuju razmjene. Izvrstan primjer takve mreže razmjena je *Erasmus Student Network* (ESN) osnovana 1989. godine, a legitimno djeluje od 1990. godine. Ova studentska mreža volonterska je i neprofitna organizacija za razvoj razmjene studenata. Dvadeset godina nakon osnutka ova mreža brojala je više od 32 zemlje s kojima ostvaruje suradnju i omogućuje studentsku razmjenu. Od 2005. godine ESN uspostavlja službeno sjedište u Bruxellesu gdje zapošljava pripravnike na puno radno vrijeme³. U Hrvatskoj također postoji ESN ogranak pod

³ Erasmus Student Network URL: <https://esn.org/history> (20.11.2023.)

nazivom *Erasmus Student Network Zagreb*, a osnovan je u listopadu 2010. godine. Danas zagrebački ESN broji više od 70 članova koji volontiraju u 6 različitih timova⁴. ESN provodi već godinama neformalne oblike učenja poput raznovrsnih radionica, treninga i razmjena volontera. Također se provode edukacije za volontere uz omogućavanje osobnoga i profesionalnog razvoja. Kačić-Bartulović provela je 2021. godine na uzorku od deset ispitanika kvalitativno istraživanje kojim je nastojala istražiti iskustva i stavove ESN volontera unutar organizacije te koje značenje volonteri pridaju neformalnom obrazovanju. Sudionici istraživanja neformalno obrazovanje drže relevantnim za vlastiti privatni i profesionalni život. Naglašavaju važnost prenošenja znanja s jednog volontera na drugog, a ne samo s predavača na učenika. Većina ispitanika slaže se s tvrdnjom da je optimalni obrazovni sustav sačinjen od kombinacije formalnog, neformalnog i informalnog učenja.

Osim već navedenih regionalnih volonterskih centara u Republici Hrvatskoj postoje i druge, lokalne, volonterske mreže kojima se mladi mogu pridružiti, a kategorizirane su prema regijama središnje, južne, zapadne i istočne Hrvatske. Neki od volonterskih centara središnje Hrvatske su Centar za mladež Zaprešić, Volonterski centar Petrinja (Udruga IKS), Volonterski centar VolontirAJMO (Zabok) i dr. Lokalni centri južne Hrvatske su Volonterski centar Zadar, Volonterski centar „Pozitiva“ (Mladi u EU) (Šibenik), Lokalni volonterski centar Sinj (Udruga Srma) i dr. Volonterske udruge koje se mogu naći na prostoru zapadne Hrvatske su Volonterski centar Istra (Pula), DND Gospić, Volonterski centar Kupa (Ozalj) i dr., a u istočnoj Hrvatskoj su Udruga Oppidum (Požega), Mirovna grupa „Oaza“ (Beli Manastir), Lokalni volonterski centar Zvono (Udruga djece i mladih s poteškoćama u razvoju „Zvono“) (Belišće) i dr.⁵

Mogućnost volontiranja u sklopu volonterskih mreža i centara predstavlja kvalitetan oblik provođenja aktivnosti neformalnoga učenja. S obzirom na to da se volonterske akcije vrlo često poduzimaju izvan okvira institucija, imaju čvrstu strukturiranost. Individua koja se upušta u humanitarnu djelatnost ulazi sa željom ciljanog učenja. Neke od kompetencija koje adolescenti volonteri mogu i žele steći su upravljanje vlastitim učenjem, razvijanje sklonosti učenju kao i upravljanje vlastitim vremenom. Također se radi na razvoju međuljudskih odnosa, komunikacije i motivacije. Pojedinci tako uče o stvarnome okruženju i savladavaju vještine s kojima se inače nemaju priliku susretati (Pološki Vokić i sur. 2013). Adolescente je iznimno važno poticati da se odvaže iskusiti učenje neformalnim putem kako im znanja ne bi bila ograničena isključivo na ona stečena odgojno-obrazovnim planom i programom. Baveći se

⁴ Erasmus Student Network Zagreb URL: <https://www.esnzagreb.hr/about-us> (20.11.2023.)

⁵ Udruga Srce Zelina URL: <https://www.udruga-srce-zelina.hr/hr/lvc/popis-lokalnih-i-regionalnih-volonterskih-centara-u-republici-hrvatskoj/> 20.11.2023.

volonterstvom adolescenti izravno uče kako surađivati i graditi tim s drugim volonterima, kako rješavati probleme na licu mjesta te postizati kompromis u komunikaciji. Možemo iz navedenoga zaključiti da volonterstvo ima veliku odgojno-obrazovnu ulogu, stoga je potrebno kulturu volontiranja kontinuirano predstavljati i podupirati u odgojno-obrazovnim ustanovama.

3.7. Odgojno-obrazovne ustanove kao promicatelji volonterstva

Volontiranje je pokazalo pozitivan utjecaj u različitim odgojnim područjima jer je ono izvrsna prilika za razvijanje svih kvaliteta i kompetencija koje se nastoje promovirati unutar odgojno-obrazovnih ustanova. Volontiranjem se zadovoljavaju materijalni, funkcionalni i odgojni zadatci u školskome sustavu. Djecu i mlade se tijekom volonterskih aktivnosti može poučiti vrijednostima i načelima timskog rada, samostalnosti, preuzimanju odgovornosti što pruža značajan doprinos kulturnom životu kompletne društvene zajednice (Kotlar i Bašić 2010). Zakon o volonterstvu definira odgoj za volontiranje sljedećim navodom: „Dijete koje nije navršilo 15 godina života može biti uključeno u obavljanje odgojno-obrazovnih volonterskih djelatnosti kao aktivnosti usmjerenih zajedničkom dobru i odgoju za volontiranje samo u svrhu odgoja i obrazovanja na način koji pridonosi njegovu razvoju i socijalizaciji i ako je organizator volontiranja odgojno-obrazovna ustanova, ustanova socijalne skrbi ili druga pravna osoba koja organizira volontiranje u odgojno-obrazovne svrhe uz suglasnost nadležnih tijela državne uprave, odgojno-obrazovnih ustanova ili ustanova socijalne skrbi koja za provođenje aktivnosti odgoja za volontiranje ima sklopljen sporazum s nadležnim tijelom iz područja obrazovanja“ (NN 84/21). Osobe mlađe od 15 godina mogu sklopiti ugovor o volontiranju te započeti volontiranje isključivo uz pisanu suglasnost zakonskog zastupnika djeteta volontera. Za učenike koji još nisu navršili 15 godina također vrijedi odredba da volonterske aktivnosti ne smiju obavljati između 23 sata i 6 sati (NN 84/21).

Malogorski (2019) navodi da zaslugom volonterskih centara i organizacijom civilnog društva volontiranje postaje sve zastupljenije unutar odgojno-obrazovnih ustanova. Također tvrdi kako upravo navedene ustanove pružaju izniman doprinos razvijanju svijesti o volonterstvu i promicanju volonterskih aktivnosti među djecom i mladima. Kotlar i Bašić (2010) ističu da odgojno-obrazovne ustanove mogu djelovati na dva načina po pitanju razvoja volonterstva. Prva način jest da budu, kako je Zakonom o volonterstvu izneseno, *organizatori volonterskih aktivnosti*. Volonteri mogu biti učenici stariji od 15 godina te djelatnici odgojno-obrazovne ustanove, a u volonterske aktivnosti mogu se uključiti i vanjski suradnici izvan sustava koji pripomažu. Drugi način jest taj da se u okvirima kurikula odgojno-obrazovnih

ustanova planiraju i upriliče aktivnosti orijentirane ka *odgoju za volontiranje*. Spomenute aktivnosti se tada inkorporiraju u nastavne sadržaje različitih školskih predmeta; na satu Hrvatskoga jezika učenici mogu analizirati tekstove s tematikom volonterstva te na Satu razrednika mogu biti pokrenute rasprave na temu volontiranja djece i mladih. Volontiranje je integrirano i u preventivne programe kao i u sadržaje građanskoga i zdravstvenoga odgoja što za cilj ima promicanje volonterskih akcija, osobni rast i razvoj kao i izgradnju društva aktivnih građana (Malogorski 2019). Sve se odvija u suradnji s neprofitnim organizacijama i ustanovama socijalne skrbi i zdravstva.

Kotlar i Bašić (2010) nadalje navode primjere aktivnosti za djecu volontere koja pripadaju ovoj kategoriji. One uključuju posjete domovima umirovljenika gdje mogu, primjerice, čitati starijima i nemoćnima; obilazak dječjih pacijenata u bolnicama uz organiziranje raznovrsnih radionica i igraonica. Učenici koji pohađaju strukovne škole mogu iskoristiti znanja i vještine koje izučavaju kako bi pomogli potrebitoj skupini: tako učenici frizerskih škola mogu ponuditi usluge šišanja štićenicima doma umirovljenika, budući kuhari mogu u pučkim kuhinjama spravljati obroke tamošnjim posjetiteljima, a učenici škola tehničkih usmjerenja mogu izvoditi popravke drvenog namještaja u skloništima za beskućnike. Neovisno o strukovnom opredjeljenju svi se učenici mogu udružiti u zelene akcije kao što je uređivanje parkova i čišćenje okoliša.

S obzirom na to da stariji adolescenti pohađaju fakultete, nužno je spomenuti i aktivnosti volontiranja u kontekstu akademskoga obrazovanja. Tercijarna razina obrazovanja, dakle, visokoobrazovne institucije nositelji su osobito velike odgovornosti što se tiče razvoja civilnoga društva i napretka aktivnoga građanstva jer se upravo u navedenim ustanovama obrazuju budući mladi intelektualci koji će završetkom studija zauzeti vodeće pozicije u svijetu rada i zajednici (Ćulum i Ledić 2010; prema Skočić Mihić i sur. 2011). Sveučilište je mjesto produkcije svijesti, sabiralište i proizvođač egzistencije zajednice prema Komaru (2009). Sukladno tome, misija visokoškolskog obrazovanja treba biti doprinos razvoju civilnoga društva. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN119/22) navodi da se visoko obrazovanje temelji na europskoj humanističkoj i demokratskoj tradiciji te europskom sustavu visokog obrazovanja, otvorenosti visokih učilišta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici, uzajamnosti i partnerstvu pripadnika akademske zajednice, nedjeljivosti i visokoj kvaliteti nastavnog rada, jedinstvu stručnog i obrazovnog rada u svrhu osposobljavanja za stručna zvanja, konceptu cjeloživotnog obrazovanja, interakciji s društvenom zajednicom i dužnosti razvijanja društvene odgovornosti studenata i drugih članova akademske zajednice. U mnogim su zemljama rašireni

raznovrsni načini poticanja i vrednovanja volonterskoga rada koji se mogu grupirati u tri modela (Kotlar i Bašić 2010).

Model 1 odnosi se na posebnu službu zaduženu za volontere koja djeluje u sklopu sveučilišta. Na norveškim, švedskim, britanskim, austrijskim, njemačkim i američkim sveučilištima postoje posebni uredi ili centri čiji djelatnici organiziraju volonterski rad (Kotlar i Bašić 2010). Cilj im je suradnja s lokalnim volonterskim udrugama i institucijama u kojima studenti vrše volonterske usluge. Primjer jednog takvog centra je Centar za karijeru Sveučilišta Dundee u Velikoj Britaniji. Savjetnici za karijere nude pomoć pri pisanju životopisa, obavljaju orijentacijske razgovore te studentima završnih godina studija pružaju podršku pri pronalasku poslova i organiziraju razgovore s predstavnicima tvrtki. Neke od aktivnosti koje se organiziraju za studente su sljedeće; volontiranje na sveučilištu, volontiranje u zajednici, volontiranje širom države i internacionalno te edukacija volontera TOPS (*Training Opportunities Programme for Student Volunteers*). Volontiranje na sveučilištu uključuje pomaganje studenta mentora mlađim studentima u snalaženju i učenju, također se organiziraju okrugli stolovi i konferencije, ali i kulturno-zabavni program na razini društvenog života. Volontiranje u zajednici odnosi se na rad asistenta u nastavi koji pružaju djeci u vrtiću, osnovnoškolcima i srednjoškolcima pomoć u nastavi, davanje instrukcija pri radu na računalu. Volonteri asistenti također organiziraju radionice i pomažu u administriranju nastavnoga procesa. Međunarodno volontiranje se, pak, odvija u suradnji s lokalnim i regionalnim volonterskim centrima. Bitno je naglasiti kako se za vrstu volontiranja Modela 1 ne dobivaju ECTS bodovi.

Model 2 odnosi se na obavljanje volonterskih aktivnosti u sklopu obaveznih ili izbornih kolegija na odabranome studiju te se za njihovo odrađivanje dobivaju ECTS bodovi. Čulum i Ledić (2010) definiraju razlike između pojmova „volontiranje“ i „*academic service learning*“ (u hrvatskoj literaturi prevedeno kao učenje zalaganjem u zajednici). Velika prednost ovoga modela učenja je da se studenti ne oslanjaju i usredotočuju isključivo na teorijska znanja, već se dovode u ravnotežu ciljevi kolegija i djelovanje u zajednici. Lamsam (1999; prema Kotlar i Bašić 2010) navodi primjer jednoga kolegija na Sveučilištu u Pittsburghu gdje, uz redovna predavanja, svaki student mora semestralno izdvojiti 8 sati društveno korisnoga rada. Kako bi organizacija besprijekorno funkcionirala, potrebno je bilo angažirati jednog studenta koordinatora.

Model 3 prikazuje volontiranje kao oblik neformalnoga učenja. Volonterske se aktivnosti budu te također mogu zamijeniti dio kolegija ili čak cijeli kolegij, a na nekim sveučilištima volontiranje omogućuje izravan upis na fakultet budućim studentima. Ovaj model

najzastupljeniji je u Francuskoj i Velikoj Britaniji. Čulum (2008; prema Kotlar i Bašić 2010) iznosi kako Sveučilište u Walesu pruža mogućnost obrazovanja na daljinu polaznicima programa starijima od 18 godina uz uvjet barem 6 mjeseci iskustva volonterskog rada. Izvrstan primjer vidljiv je i u Francuskoj gdje je od 1985. godine omogućeno dodjeljivanje akreditacija građanima koji su postigli određene vještine i kompetencije volonterskim radom. Europska komisija prepoznaje vrijednosti volonterskih aktivnosti te se zalaže za implementaciju metoda ovog modela u svim zemljama članicama Europske unije kako bi se potaknulo učenje neformalnim putem.

Volonterski rad na fakultetima hrvatskih sveučilišta u svome je ranome razvoju. U sklopu zagrebačkoga sveučilišta volontiranje se provodi na četirima fakulteta. Studij socijalnoga rada na Pravnom fakultetu nudi opciju volontiranja kao nadomjestak odrađivanju prakse u okviru ponekih kolegija. Na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu studentima je ponuđen izborni kolegij “Volonterski rad” gdje moraju odraditi 20 volonterskih sati tijekom semestra. Učiteljski fakultet nudi kolegij “Psihologija volontiranja”, a studenti volontiranje vrše u udrugama i organizacijama koje pronalaze djelatnici Volonterskog centra Zagreb. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na Odsjeku za psihologiju studenti mogu upisati izborni kolegij “Društveno koristan rad” te se na taj način uključiti u neku od mnogih volonterskih organizacija koje sami pronalaze, a na Odsjeku za pedagogiju na završnoj godini studija studenti odrađuju praksu u obliku volontiranja nakon odslušanoga kolegija “Pedagogija slobodnog vremena”. Na riječkome Filozofskom fakultetu studentima su ponuđeni izborni moduli pod nazivima “Odgoj i obrazovanje za civilno društvo”, “Pedagogija slobodnog vremena” te “Iskustveno učenje u nastavnim aktivnostima”, a u okviru Zaklade Sveučilišta u Rijeci organiziran je projekt “Studenti volontiraju” kojim se promiču dobrobiti volonterskoga rada. Osječko, zadarsko i splitsko sveučilište također nude mogućnost studentima da se okušaju u volontiranju te tako pruže svoj doprinos zajednici. Na hrvatskim sveučilištima civilna misija nije institucionalizirana, a aktivnosti volontiranja i učenja zalaganjem još uvijek nisu sustavni i kontinuiranoga slijeda. Premda je tradicija volontiranja na domaćim sveučilištima duga, zanemarena je (Perić 2010; prema Skočić Mihić i sur. 2011). Volontiranje studenata nije isključivo u interesu studenata nego i akademskih ustanova jer se pridruživanjem studenata u aktivnosti dobrotvornoga karaktera jača društveni život studentske zajednice, kampusa, ali i raste ugled fakulteta.

Volonterski programi uvijek moraju biti prilagođeni dobi volontera, stoga se često razlikuju volonterske aktivnosti koje provode djeca vrtićkog uzrasta, osnovnoškolci, srednjoškolci, studenti i ljudi zrele dobi, umirovljenici (Begović 2006). Ključno je naglasiti da sve volonterske

aktivnosti čije se izvođenje planira moraju biti u suglasju s Etičkim kodeksom volontera iz 2008. godine. Mnoga istraživanja ukazuju na dobrobiti volontiranja te je Sabor Republike Hrvatske u Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine istaknuo važnost stvaranja poticajnoga okruženja za razvoj civilnoga društva i nastavak poticanja volonterstva (NN 13/21).

Na hrvatskim sveučilištima još uvijek nije sustavno organizirano volontersko djelovanje jer zahtijeva dodatni angažman nastavnika van njihovih zaduženja (Kotlar i Bašić 2010). U budućnosti bi se trebao poticati volonterski doprinos na fakultetima zbog građanske dužnosti i odgovornosti poboljšanja životnih uvjeta u društvenoj zajednici u kojoj se nalaze studenti kao budući intelektualci. Sveučilišta su ustanove koje imaju cilj iznjedriti mlade ljude koji su osposobljeni za aktivno sudjelovanje u demokratskome društvu. Koopman (2003; prema Čulum i Ledić 2010) ističe kako su stabilnost i održivost demokratskog društva čimbenici koji utječu na spremno prihvaćanje uloge aktivnog građanina u zajednici. Mnogim volonterskim programima i centrima, kao što je Volonterski centar Zagreb, polje djelovanja čini afirmacija volonterskoga rada, osobito kod mlađe populacije, poticanje mobilnosti mladih te edukacija. Konačni cilj je društvo u kojem je volonterstvo svakodnevno sredstvo rješavanja problema i unapređivanja društvene svijesti (Begović 2006). Vršanjem volonterskih aktivnosti adolescente se odgaja kako da postanu građani koji uključuju svoje sugrađane u društvenu sredinu. Ovakav angažman adolescenata potrebno je podupirati, pohvaljivati i poticati kako bi nastavili razvijati kulturu volontiranja i uvidjeli mogućnosti koje im ona donosi. U tome procesu veliku pomoć predstavljaju drugi pojedinci koji već imaju iskustvo u volonterskoj praksi.

3.8. Podrška volonterima

Mladi, odnosno adolescenti, još uvijek su u procesu učenja i izgradnje vlastite osobnosti te im je nužno pružati podršku, a osobito onim pojedincima koji se odluče baviti humanitarnim radom. Nužno je organizirati edukaciju za sve nove skupine volontera kada se odluče za rad u udruzi ili programu te pristanu na uvjete volontiranja. Provedba edukacije omogućuje novim volonterima jasan uvid u način rada zajednice, a uključuje predstavljanje programa, analizu tema vezanih uz područje djelovanja. Također je bitan rad na razvoju međuljudskih odnosa, komunikacijskih vještina, razvoju kompetencija koje su korisne u djelovanju te razmjena osobnih iskustava drugih volontera. Neizostavno je i djelovanje na metodičkoj razini, osobito ako je riječ o udruzi čiji program uključuje rad s djecom. Volontera se uključuje u iskustveni rad pomoću vježbi koje pomažu integrirati ih u zajednicu i stvoriti realna očekivanja.

Redovito bi se trebali provoditi i supervizijski sastanci pod vodstvom supervizora, voditelja te iskusnih volontera. Sastanci i radionice odvijaju se prema dogovoru i potrebi, a u suvremeno doba moguće ih je provoditi na daljinu za sve one sudionike koji ne mogu biti fizički prisutni. Sadržaji sastanaka trebali bi obuhvaćati izvještaj o radu udruge kao i svakog volontera zasebno, razgovore o jedinstvenim i prepoznatljivim problemima na koje volonteri nailaze pri svome radu, učenje novih komunikacijskih i socijalnih vještina i diskusije vezane uz organizaciju udruge. Neophodno je slušati glas pojedinaca članova zajednice te ih razumjeti i djelovati na rješavanju problema jer upravo to pridonosi boljoj povezanosti i suradnji s volonterima. Problemi koji se najčešće javljaju su komunikacijski, emocionalni i problemi kontrole i konfliktnih situacija. Svi su problemi različiti ovisno o vrsti udruge i polju djelovanja, kao i karakteristikama pojedinih volontera. Konzultacije se mogu održavati individualno što je osobito prikladno u delikatnijim slučajevima koji zahtijevaju privatnost i diskreciju. Potpora i suradnja mogu biti unaprijeđeni takozvanim „umrežavanjem“ (Žižak 2003) što se odnosi se na povezivanje novih volontera sa starijima. Optimalno je surađivanje dva, najviše tri, nova volontera s jednim iskusnijim kako bi suradnja bila kvalitetno izvršena. Interakcija se može odvijati mobilnim kontaktom kao i uživo prema želji, potrebi i mogućnosti. *Priručnik o volontiranju za srednjoškolce* (Šehić Relić i sur. 2014) iznosi što svaki volonter, kao ravnopravan član organizacije, može očekivati zauzvrat od udruge a to su; upoznavanje s misijom rada udruge, orijentacija u lakšem snalaženju, edukacija, specifične upute i instrukcije za svaki zadatak, poštovanje od drugih članova zajednice, mentora koji je spreman pomoći mladome volonteru, razumne zadatke i priznanje za kvalitetno odrađivanje istih te naposljetku adekvatan prostor za obavljanje zadataka.

4. PREGLED POSTOJEĆIH ISTRAŽIVANJA O VOLONTIRANJU I SLOBODNOM VREMENU ADOLESCENATA U HRVATSKOJ

U ovome poglavlju pružit će se pregled postojećih provedenih istraživanja u Republici Hrvatskoj na temu navika provođenja slobodnog vremena adolescenata te zastupljenosti volonterskog angažmana u njihovim životima. Nastoji se također otkriti kakvi su stavovi hrvatske mladeži prema volontiranju i volonterima, smatraju li da im volonterstvo može pomoći pri zapošljavanju te koja područja volonterskoga rada preferiraju.

4.1. Istraživanje o navikama provođenja slobodnog vremena zadarskih adolescenata

Zlatko Miliša u članku Odnos mladih prema volontiranju, radu i slobodnom vremenu objavljuje tri istraživanja koja je proveo u razdoblju od 2003. do 2008. godine. Prvo istraživanje proveo je 2003. godine u Zadru s tristotinjak učenika i studenata o njihovim navikama provođenja slobodnoga vremena, pri čemu se ispostavilo da većina slobodno vrijeme provodi u druženju s prijateljima i dokoličarenjem. Ispitanici su također izrazili mišljenje da je dužnost društvene zajednice osigurati i organizirati uvjete u kojima bi mlađi naraštaji mogli razvijati svoj kreativni potencijal.

U istraživanju koje je Miliša proveo u školskoj godini 2004/05. sudjelovali su učenici jedne zadarske osnovne škole u dobnome rasponu od 12 do 14 godina, odnosno riječ je o mlađim adolescentima. Dvije trećine ispitanih učenika izjasnilo se da je za njih organizacija slobodnoga vremena izuzetno bitna te da preferiraju bavljenje sportskim aktivnostima u svoje slobodno vrijeme, učenje stranoga jezika i igranje igara na računalu. Pri ispitivanju indikatora krize identiteta mladih pokazalo se da učenici koji imaju lošiju sliku o sebi iskazuju izraženiju potrebu za organiziranim izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima. Zaključak koji se da izvesti, sukladno rezultatima istraživanja, jest da zadarski osnovnoškolci ipak preferiraju aktivno provođenje slobodnoga vremena, odnosno da se bave aktivnostima koje od njih zahtijevaju tjelesni i mentalni angažman. Dakle, ispitanici u svoje slobodno vrijeme razvijaju tijelo i duh što pobija pretpostavku da adolescenti favoriziraju pasivno provođenje slobodnog vremena (gledanje televizije, boravak na društvenim mrežama i dr.)

Godine 2008. Miliša je anketirao učenike sedmoga i osmoga razreda, mlađe adolescente, te je nastojao istražiti tadašnje navike njihova provođenja slobodnoga vremena. Pokazalo se da gotovo trećina ispitanih učenika dnevno 2-3 sata gleda televiziju, a gotovo 20 % čak 3-5 sati. Više od polovice sudionika istraživanja u spavaćoj sobi ima vlastiti televizor. Samo 5 % ispitanih izjavilo je da ne posjeduje vlastiti mobitel. Ispitani adolescenti najviše vole slobodno vrijeme provoditi sa svojim prijateljima, no nisu poznati oblici druženja, odnosno uključuju li pasivne ili aktivne sadržaje. Samo četiri godine kasnije nakon provedbe istraživanja o navikama slobodnog vremena mlađih adolescenata u kojemu se pokazalo da mladi prakticiraju aktivnosti kojima razvijaju svoje potencijale, ispostavili su se potpuno drugačiji rezultati. Naime, rezultati istraživanja provedenog 2008. godine pokazuju kako mladi ipak favoriziraju aktivnosti pasivnog tipa. Razlog tome može biti činjenica što je tehnologija znatno napredovala u rasponu

od nekoliko godina. Društvene mreže počele su se ubrzano širiti, a došlo je i do pojave prvih pametnih telefona koji pružaju pregršt mogućnosti i razonodu za provođenje slobodnoga vremena.

4.2. Istraživanje volonterskih navika bjelovarskih adolescenata

Malogorski je 2019. godine provela istraživanje o volonterskim navikama polaznika Komercijalne i trgovačke srednje škole u gradu Bjelovaru. Uzorak od 14 ispitanika su činili učenici različitoga spola, većinski muškog, i različitoga općeg uspjeha. Učenici su naveli kako su volontersko iskustvo stekli u školskim humanitarnim akcijama i crkvenim organizacijama. Istaknuli su da će se češće priključiti volonterskoj aktivnosti ako im se čini zanimljivom i ako sudjeluju njihovi prijatelji. Učenici su se izjasnili da najviše žele volontirati u udrugama za osobe s teškoćama, sa starijima i nemoćnima u domovima, na dječjim odjelima bolnice te u azilima i udrugama za zaštićene životinje. Iz navedenih podataka vidljiv je osjećaj empatije i senzibiliteta spram starijih i bolesnih. Izabrali su određena područja volonterskoga rada jer se žele osjećati korisnima i aktivnima i jer je čovjek sretniji kad zna da je drugome pomogao te jer žele doprinijeti zajednici. Motivi za volontiranje su upoznavanje novih ljudi za koje smatraju da će im dalje pomoći u socijalnome životu, te pružanje osobnog zadovoljstva. Nekim je učenicima volontiranje prilika za izostanak iz škole što vide kao nagradu. Iz navedenog je vidljiva ekstrinzična motivacija ostvarena sustavom nagrađivanja što može predstavljati izvrstan početni poticaj mladima da se odvaže volontirati te naknadno otkriju nove benefite volonterskoga angažmana poput usavršavanja međuljudskih odnosa, zadovoljstvo u ispunjavanju potreba zajednice te kvalificiranje moralnih i radnih značajki ljudske ličnosti. Važno je naglasiti kako od analiziranih 13 kurikula srednjih škola na području Bjelovarsko-bilogorske županije samo 3 škole imaju sustavno volontiranje tijekom školske godine, u 5 školskih kurikula navode se ishodi koji opisuju informiranje i poticanje na volontiranje u zajednici, a u pet škola se volontiranje u kurikulu ne spominje. Ovom informacijom jasno je dano na znanje kako u školama na području Bjelovarsko-bilogorske županije postoji velik prostor za napredak u promicanjau vrijednosti volonterstva u okviru odgojno-obrazovnih institucija.

Učenici su ponudili vlastite prijedloge kako poticati aktivnu ulogu mladih u volonterskim aktivnostima. Neki od prijedloga bili su uređivanje školskog panoa na kojemu bi bile pružene adekvatne informacije za sve one koje zanima volontiranje, a i one neupućene u djelatnost. Smatraju da bi učenici trebali s nastavnicima obilaziti udruge u lokalnim

zajednicama kako bi izravno doznali gdje je potrebna volonterska pomoć te kako se mogu pridružiti drugim volonterima. Isto tako, roditelji bi trebali biti više angažirani u poticanju vlastite djece na humanitarni rad. U školi bi se također trebale organizirati radionice na kojima bi učenici mogli izraziti želje i mišljenja vezana uz provedbu volonterskih akcija. Učenici su naglasili kako bi volonterski rad mogli usmjeriti na suzbijanje vršnjačkog nasilja i prevenciju ovisnosti. Poticajnim drže izbor za najbolje volontere u školi i nagrađivanje što bi moglo potaknuti više učenika da se priključe volonterskim projektima.

4.3. Istraživanje doprinosa širenja volonterske mreže u odgojno-obrazovnim ustanovama Primorsko-goranske županije

Ćulum Ilić (2019) provela je istraživanje na temu procjene stanja razvijenosti odgoja za volontiranje na području Primorsko-goranske županije. Ovaj projekt odnosi se na širenje mreže školskog volontiranja u razdoblju od lipnja 2017. do lipnja 2019. godine. Uzorak istraživanja činilo je 8 osnovnih škola i 8 srednjih škola iz grada Rijeke i njegove okolice te 2 učenička doma.

Većina ispitanih učenika ima prijašnje volontersko iskustvo te je provedba ovoga projekta samo za manjinu predstavljala nešto novo. Osjećaji spram volontiranja su im pozitivni te ističu snažnu želju za pomaganjem drugima te osjećaj postizanja svrhe. Nadalje, volonterskim radom tvrde da su dobili priliku raditi na sebi, stjecati nove vještine kao i steći osjećaj zahvalnosti. Istraživanje je pokazalo kako učenici osobito cijene suradnje s drugim ustanovama izvan škole te boravak u drugim institucijama. Učenici su također istaknuli kako cijene kada se nastavnici i stručni suradnici pridružuju u volonterskim aktivnostima te da bi trebali više vrednovati učenički doprinos te ih češće nagrađivati pohvalom. Ovom tvrdnjom može se zaključiti kako učenici uvažavaju prepoznavanje od strane nastavnika te njihovo mišljenje koje bi ih nadalje motiviralo za budući volonterski angažman. Za razliku od učenika osnovne škole, srednjoškolci su istaknuli problem manjka slobodnoga vremena uzrokovanog obiljem školskih i izvanškolskih zadaća koje ih sputavaju u učestalijem provođenju vremena u volonterskome radu. Nadalje, oni koji volontiraju, ustvrdili su kako se osjećaju osobno povezanima sa svojim radom, volontiranje doživljavaju stilom života te im omogućuje nova poznanstva i sklapanje prijateljstava. Može se reći kako je optimistička pedagoška perspektiva ispunjena jer su učenici svojim kreativnim i altruističkim doprinosom stekli visokovrijedne kvalitete potrebne za izgradnju kvalitetnih međuljudskih odnosa u civilnome društvu. Ispitanici su istaknuli kako im se sviđjela edukacija organizirana u sklopu ovoga projekta.

Ustanovljeno je kako su gotovo sve škole (95%) integrirale volonterski program u svoj kurikulum, volonterske aktivnosti učestalije su se izvodile te su najčešće bile humanitarnoga karaktera. Što se osiguravanja mogućnosti volontiranja za učenike tiče, gotovo sve ustanove su redovito oglašavale o narednim volonterskim akcijama u ustanovi, a manji postotak ustanova oglašavao je i o volonterskim aktivnostima u drugim organizacijama i lokalnoj zajednici. Primjetni je nedostatak suradnje i podrške roditelja. Ovim zaključkom upućuje se na potrebu razvijanja suradnje koju bi odgojno-obrazovne ustanove trebale provoditi u obliku radionica i sastanaka na kojima bi se roditelji informirali o volonterskim mogućnostima i prilikama koje pružaju za njihovu djecu. U nešto više od pola ustanova koje su sudjelovale u istraživanju projekte vode isključivo djelatnici ustanove te ih sve češće implementiraju u izborne izvannastavne aktivnosti. Kao jedan od problema istaknut je nedostatak sustava nagrađivanja nastavnika i stručnih suradnika koji daju svoj doprinos u volonterskoj uključenosti. Ova činjenica ukazuje na već spomenuto neprepoznavanje volonterske vrijednosti i doprinosa civilnoj zajednici u hrvatskome društvu

Završetkom projekta *Vollumen* uočena je veća povezanost među učenicima i postupni porast zanimanja za uključivanje u postojeće volonterske aktivnosti, osobito kod onih učenika koji prije provedbe projekta nisu nikada volontirali. Prije provedbe projekta manje od polovine ustanova integriralo je volonterski klub u školski rad i program, a nakon realizacije projekta u gotovo 95 % ustanova zaživjela je volonterska praksa te je porasla organizacija volonterskih aktivnosti tijekom školske godine, a zabilježen je i porast broj volontera. Pozitivan odmak iskazan je i u većem sudjelovanju nastavnika i suradnika u akcijama kao i širenjem broja udruga i organizacija u kojima učenici volontiraju unutar lokalne zajednice. Također je prisutan trend redovnijeg i učestalijeg oglašavanja o mogućnostima volontiranja unutar ustanova. Svi se ispitanici slažu kako je provedba *Vollumen* projekta pozitivno utjecala na promociju volonterstva među mladima. Jedan od bitnijih uspjeha provedenoga istraživanja je što veći broj ustanova definira volonterske organizacije kao platforme za adresiranje i rješavanje problema lokalne zajednice. Potencijali optimističke perspektive slobodnoga vremena time su ipak donekle ispunjeni jer mladi su uspjeli kreativnim izražavanjem u obliku volonterskoga rada stvoriti kritički stav prema pojavama u svijetu te oblikovati kulturno-društvene vrijednosti.

Ono što je osobito važno naglasiti jest da su sudionici istraživanja u volonterskom iskustvu učenika volontera prepoznali snažan potencijal profesionalne orijentacije osnovnoškolaca i srednjoškolaca, odnosno utjecaj na njihove daljnje životne etape u kontekstu obrazovanja i karijere što je osobito izraženo kod učenika koji se nalaze na prijelazu iz osnovne u srednju školu te iz srednje škole na fakultet (Ćulum Ilić 2019). Nadalje, aspekt na koji je u

budućnosti bitno obratiti pažnju jest ulaganje i financiranje projekata što je ostvarivo prijavama na različite tipove natječaja koji potpomažu razvoj projekata. Učenici su pokazali veliko zanimanje za volonterski rad koji vide kao priliku za učenje o sebi i drugima, stjecanje kompetencija te osobni napredak. Prednost volontiranja mladi vide i u sklapanju novih poznanstava i prijateljstava. Nedostatak slobodnoga vremena prouzrokovan gomilanjem školskih i izvannastavnih aktivnosti velika većina učenika smatra preprekom za posvećivanje češćem volonterskom angažmanu što otvara prostor budućim istraživanjima.

4.4. Stavovi o volontiranju učenika Škole za medicinske sestre Vrapče

Mirjana Kozina i Ninoslav Mimica 2014. godine proveli su istraživanje u Školi za medicinske sestre Vrapče kako bi saznali stavove o volontiranju učenika, doprinos škole u obavještavanju učenika o volontiranju te spremnost učenika za angažiranje u volonterske aktivnosti. Istraživanje je provedeno nad 161 ispitanikom starosne dobi od 14 do 20 godina, dakle, nad adolescentskom populacijom s pretpostavkama da učenici škole za medicinske sestre imaju pozitivan stav o volontiranju, da su učenici viših razreda spremniji volontirati od učenika nižih razreda te da škola ima važnu ulogu u informiranju o volontiranju.

Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici srednjoškolci imaju izuzetno pozitivan stav o volontiranju i njegovoj koristi za zajednicu što je navelo više od 90 % ispitanika, usprkos tome što više od dvije trećine ispitanika nikada nije volontiralo. Gotovo polovina ispitanika smatra kako je volonterski rad tek djelomično cijenjen u društvu, a manjina ispitanika drži da volonterstvo nije uopće cijenjeno. Ova informacija također potvrđuje stav da u hrvatskom društvu volonterstvo još uvijek nije naročito uvažavano. Razlog tome može biti što je tek 2007. izdan Zakon o volonterstvu kojim su utvrđena temeljna načela volontiranja kao i njegovi utjecaj i značaj koji tek trebaju u zaživjeti u punome potencijalu.

Što se tiče izvora informacija vezanih uz volonterski rad koji su učenici stjecali, više od polovine učenika izjasnilo se da ih je steklo u osnovnoj školi dok je u srednjoj školi informacije dobio mali broj učenika. Ostatak ispitanika informacije je primio u obiteljskome krugu ili medijskim putem. Velik broj ispitanika drži kako je volonterska djelatnost kvalitetan oblik provođenja slobodnoga vremena te da pomaže pri zapošljavanju. Dvije trećine ispitanika spremno je angažirati se u nekom vidu volonterske aktivnosti. Nadalje, od učenika je zatraženo da odrede gdje bi najradije volontirali; polovica učenika željelo bi volontirati u školama ili vrtiću, potom u domovima za starije i nemoćne, a ostatak u udrugama, pripremama događaja te u Crkvi. Jedan od mogućih razloga što se trećina sudionika istraživanja opredijelila za rad u domovima za starije i nemoćne je zbog prirode struke kojom će se baviti nakon završetka

srednjoškolskog ili fakultetskog obrazovanja. Velik broj učenika možda će raditi kao njegovatelji upravo u takvom tipu ustanova. Uočena je razlika između stavova učenika prvih i četvrtih razreda po pitanju voljnosti volontiranja u domu za starije i nemoćne za što se opredijelio znatno veći broj učenika prvih razreda negoli četvrtih čemu razlog može biti nedostatak slobodnoga vremena uzrokovan bogatijim nastavnim planom i programom viših razreda kao i priprema za nadolazeću Državnu maturu.

Zaključci su sljedeći; među učenicima Srednje škole za medicinske sestre Vrapče prevladavaju pozitivni stavovi o volonterstvu i spremnost na uključenje u volonterske aktivnosti usprkos dotadašnjem niskom stvarnom odazivu. Škola je glavni izvor informacija o volonterskome radu kod većine učenika, a učenici viših razreda spremniji su volontirati u domovima za starije i nemoćne.

4.5. Stavovi dubrovačkih srednjoškolaca o volontiranju i provedbi slobodnoga vremena (2013.)

Nikolina Hazdovac Bajić u 2013. godini istražila je kako srednjoškolci dubrovačkoga područja provode svoje slobodno vrijeme te kakvi su im stavovi o volontiranju. Pretpostavke kojima su se provoditelji istraživanja vodili jesu da većina učenika pasivno provodi slobodno vrijeme, ne smatraju da volonterstvo pozitivno utječe na pojedinca te da ispitanici nisu imali volonterskoga iskustva u prethodnih dvanaest mjeseci. Nadalje je pretpostavka da volonterstvo nije dovoljno prisutno u okruženju mladih te da ženski ispitanici, odnosno srednjoškolke, imaju veće sklonosti volontiranju od muških ispitanika.

Broj ispitanih srednjoškolaca iznosio je 454, a rezultati istraživanja pokazali su da srednjoškolke imaju manje slobodnoga vremena od srednjoškolaca te se da u većem broju bave izvannastavnim aktivnostima. Srednjoškolci oba spola većinski su zadovoljni načinom provođenja slobodnoga vremena usprkos tome što se svodi na sjedilačke aktivnosti, odnosno provođenje vremena na društvenim mrežama, boravak u kafićima s prijateljima te izležavanje kod kuće. Time je zaključeno kako dubrovački srednjoškolci uživaju pasivne aktivnosti slobodnoga vremena. Nešto manje od polovice ispitanika tvrdi da se bavilo volonterskim aktivnostima u proteklih dvanaest mjeseci, a čak četvrtina sudionika istraživanja volontira redovito. Među onima koji su stekli volontersko iskustvo najučestalije je volontiranje u sklopu neformalnih organizacija što ukazuje na altruističke motive. Nužno je naglasiti kako postoji značajna razlika u volontiranju prema spolu koja je u korist dubrovačkih srednjoškolki. Nadalje, više od trećine ispitanika smatra da volonterstvo nije dovoljno izraženo u njihovoj okolini niti je dovoljno promovirano u odgojno-obrazovnim ustanovama i medijskome prostoru. Ispitanici

se slažu kako volontiranje doprinosi životu pojedinca, odnosno omogućava mu da razvije nove vještine, kvalitete i znanja. Ispitani srednjoškolci iskazali su najveću želju za volontiranjem u domovima za starije i nemoćne čime se uviđa nakana za pomaganjem onima kojima je pomoć potrebna. Dubrovački adolescenti na volontiranje bi se odvažili uvažavajući sugestiju roditelja, a čak trećina sudionika istraživanja ima volontersko iskustvo u sklopu organizacija Crkve što ukazuje na utjecaj vjere na mlade.

4.6. Stavovi i zastupljenost volontiranja vinkovačkih srednjoškolaca

Josipa Čavar, Jadranka Pavić i Aleksandar Racz proveli su 2017. u Vinkovcima istraživanje s učenicima zadnjeg razreda Zdravstvene i veterinarske škole dr. Andrija Štampar te s učenicima trećih razreda Gimnazije Matija Antun Reljković. Uzorak istraživanja činilo je sto učenika adolescentske dobi; dvije trećine ispitanika činile su djevojke, a trećinu mladići. Ciljevi ovoga istraživanja bili su ispitati stavove učenika o volontiranju, njihovoj uključenosti i zadovoljstvu istim.

Iz rezultata istraživanja vidljivo je da gotovo svi ispitanici smatraju da se volontiranjem mogu upoznati zanimljivi ljudi, dok je trećina uvjeren da volonteri mogu pomoći rješavanju problema lokalne zajednice. Četvrtina ispitanih učenika smatra da se volontiranje ne cijeni dovoljno, a razloge tome vide u iskorištavanju volonterskoga rada, nedovoljnom promoviranju u odgojno-obrazovnim ustanovama i medijima. Više od polovine ispitanika smatra da država ne donosi poticajne mjere za unapređenje volonterstva. Također su suglasni da ih sprječava nedostatak slobodnoga vremena, odnosno imaju brojne dužnosti. Oni ispitanici koji imaju volontersko iskustvo iznijeli su kako su najviše volontirali u radu Crkve, aktivnostima određenih udruga i u organizaciji događaja kao što su koncerti. Izražena je razlika u samoprocjeni zadovoljstva rezultatima vlastitog volontiranja među ispitanicima dviju škola; učenici Zdravstvene škole zadovoljniji su svojim volonterskim radom, snažnije podržavaju prijedloge o pokrivanju troškova koje iziskuje volonterski rad te stručno osposobljavanje članova organizacija dok su gimnazijalci pak dublje upućeni u problematiku volontiranja.

4.7. Volontersko iskustvo zadarskih i varaždinskih gimnazijalaca

Okreša Đurić 2018. godine provela je istraživanje sa 183 učenika trećih razreda gimnazijskoga programa na području grada Zadra i Varaždina kako bi se ustanovili stavovi

ispitanika o volontiranju, koja je učestalost volonterskih aktivnosti i koja područja volontiranja ih najviše zanimaju. Također se nastojalo ispitati mišljenje o volonterima i njihovim osobinama, zastupljenost volonterstva u medijima, odgojno-obrazovnim ustanovama te unutar obiteljskoga kruga.

Jednom u životu volontiralo je više od polovine sudionika istraživanja te zamjetno veći broj učenika ženskoga spola ima volontersko iskustvo. Nadalje, uočava se učestalije volontiranje kod učenika odličnog uspjeha. Učenici su češće volontirali izvan školske ustanove negoli u sklopu školskih programa, a područja rada u kojemu su pružali najviše volonterskog angažmana su kulturni i humanitarni rad, potom briga za druge ljude i rad u zaštiti okoliša. Više od 80% učenika slaže se s tvrdnjom da volontiranje predstavlja kvalitetno provođenje slobodnoga vremena kao i s tvrdnjom da je volontiranju potrebno pružiti više medijskoga prostora. Zanimljiv je podatak da gotovo polovica ispitanika nije sigurna bavi li se tko ozbiljnom promocijom volonterstva, a dio ispitanika nema nikakvu predodžbu o tome kome se obratiti ako se odluče na volontiranje. Gotovo svi učenici slažu se s tvrdnjom da njihova škola promovira volonterske vrijednosti, no ističu da je u školama potrebno više govoriti o volonterstvu i mogućnostima koje ono pruža. Velik broj učenika drži kako se volonterskim angažmanom mogu steći nova poznanstva i prijateljstva te kako volontiranje može pomoći pri pronalasku posla. Faktori koji učenike najviše motiviraju na bavljenje volonterstvom su osobno zadovoljstvo, pomaganje drugima i druženje s drugim učenicima. Ono što ih najviše demotivira su udaljenost, odnosno prijevoz, te utrošeno vrijeme za sudjelovanje. Više od trećine ispitanike nije moglo odrediti kakav je stav o volontiranju unutar njihove obitelji, iako dvije trećine ispitanika smatra da roditelji trebaju poticati djecu na volonterstvo. Što se volonterstva u medijskom prostoru tiče, više od polovine ispitanika ne vidi utjecaj medija u promoviranju volonterskoga rada.

Na samome kraju ovoga istraživanja možemo zaključiti da su ispitanici adolescenti pozitivnog stava prema volontiranju, no ipak tek je nešto više od polovine ispitanika volontiralo barem jednom.

5. RASPRAVA

Pregledom istraživanja iz prethodnog poglavlja moguće je uspostaviti zaključke te ustanoviti sličnosti i razlike među provedenim istraživanjima. Sva spomenuta istraživanja nastala su u razdoblju od 2003. do 2019. godine, odnosno možemo reći da su recentna.

Zaključujemo kako usprkos tome što je određeni broj ispitanih učenika izjavio da se u slobodno vrijeme bavi sportskim aktivnostima i učenjem jezika, većina sudionika istraživanja

ipak preferira aktivnosti pasivnoga karaktera. Primjeri aktivnosti koje navode su konzumacija društvenih mreža, igranje računalnih i mobilnih igrica, a kao primjer druženja s vršnjacima navode boravak u ugostiteljskim objektima kao što su kafići. Ovi rezultati slažu se s Livazovićevom (2018) tvrdnjom da je čovjek 21. stoljeća uvelike osiromašio društvenu interakciju te također odgovara Novakovom (2017) zaključku da konzumacija medija predstavlja jednu od najučestalijih aktivnosti slobodnog vremena. Iz navedenih odgovora možemo zaključiti kako adolescentima danas nedostaju sadržaji kojima bi kvalitetno upotpunili svoje slobodno vrijeme. Upravo iz tog razloga potrebno je poticati mlade na otkrivanje novih područja zanimanja kojima bi obogatili slobodno vrijeme. Učenici su sami istaknuli kako smatraju da je društvena zajednica odgovorna za organiziranje uvjeta u kojima bi mladi realizirali svoje kreativne potencijale. Zaključujemo kako bi aktivnom suradnjom odgojno-obrazovnih ustanova i organizacija civilnog društva adolescentima trebao biti pružen širi spektar aktivnosti kojima mogu upotpuniti vrijeme oslobođeno od dužnosti te ostvariti ciljeve i zadaće pedagogije slobodnog vremena i civilnog društva što podupiru i Bežovan i Zrinščak (2007), ističući da se educiranje o važnosti civilnih vrijednosti treba promovirati u redovitom obrazovnom programu.

Nadalje, možemo potvrditi kako velika većina učenika ima pozitivno mišljenje o volonterskom radu, odnosno podržava ga. Zanimljivo je što unatoč tome jako malen broj učenika zaista volontira redovito. Gotovo svi ispitanici iz svih navedenih istraživanja su barem jednom u životu iskusili volonterski rad, no samo manjina volontira više od jednom godišnje. Nabrojani su mnogi razlozi zbog kojih adolescenti ne prakticiraju volonterski aktivizam, no najčešće se ponavlja razlog nedostatka slobodnog vremena. Manjak slobodnog vremena u svakodnevnom životu adolescenata istaknuto je u većini navedenih istraživanja. Nedostatak slobodnog vremena uglavnom se manifestira preopterećenjem školskim dužnostima i domaćim zadacima koje ih umaraju te ne razmišljaju o humanitarnome angažmanu te im je lakše prepustiti se aktivnostima koje ne zahtijevaju pretjeran tjelesni i mentalni angažman (društvene mreže i kafići). Učenike također demotivira nedostatak potpore obiteljskog i društvenog okruženja što odgovara tvrdnji Reić i sur. (2008) da su razlozi odustajanja kod mladih volontera društveno uvjetovani. Još jedan od učestalih razloga jest nedovoljna upućenost u volonterski rad. Velik broj ispitanika ustvrdio je da su nedovoljno informirani o mogućnostima i opcijama volonterstva u svojim odgojno-obrazovnim ustanovama, a najviše su o volonterstvu doznali u osnovnoj školi dok je u srednjim školama informiranost slabija. Važnost osvještavanja kulture volontiranja u odgojno-obrazovnim ustanovama najbolje se može potvrditi na primjeru istraživanja koje provela Ćulum Ilić gdje je nakon provedbe projekta širenja mreže volontiranja

u gotovo svim odgojno-obrazovnim ustanovama zabilježen značajni porast volonterske prakse. Zaključujemo da se učenici, ako im je pružena dovoljna količina informacija vezana uz to gdje i kako mogu volontirati te koje im pogodnosti volonterstvo pruža, rado odazivaju volontiranju. Bitno je, stoga, naglasiti kako odgojno-obrazovne ustanove imaju važnu ulogu u promoviranju vrijednosti kulture volontiranja što potiče i Begović (2006) tvrdnjom da je nužno osnažiti mlade da preuzmu odgovornost za stvaranje zajednice u kojoj žive te da je oplemene svojim dobrotvornim radom.

Učenici koji su već stekli iskustvo u volonterskome radu podijelili su osjećaje koje su iskusili i potaknuli ih na nastavak volontiranja. Uglavnom su stjecali nove vještine, pruženo im je osobno zadovoljstvo te su stvorili nova poznanstva za koja smatraju da im mogu pomoći na profesionalnome planu. Navedeni zaključci slažu se s motivacijskim funkcijama koje donose Clary i sur. (1998; prema Juzbašić i Vukasović Hlupić 2015), a uključuju funkcije karijere, društva i vrijednosti. Zaključujemo kako su adolescenti svjesni vrijednosti koje im pruža volonterski angažman.

Velik broj ispitanika spreman je početi aktivno volontirati, a moguće je da spremnost leži upravo u činjenici što im angažman može pomoći u pronalasku posla što je u skladu s teorijom Pološki Vokić i sur. (2013) o faktorima ekstrinzične motivacije, odnosno uključivanju u rad radi stjecanja benefita u budućem poslovnom životu. Ispitanici se također slažu kako bi više aktivno participirali u volonterskome radu kad bi im za to bila pružena pohvala ili nagrada s čime su suglasni Reić i sur. (2008) koji ističe da treba dijeliti nagrade za volonterski rad. Ustvrdjemo kako u odgojno-obrazovnim ustanovama volonterstvo još uvijek nije dovoljno cijenjeno i nagrađivano što dodatno naglašava potrebu da se u školskim kurikulumima uvede razvijanje svijesti o važnosti volonterskog rada kao odgojno-obrazovne dimenzije slobodnog vremena.

Nadalje, učenici Zdravstvene i veterinarske škole zadovoljniji su i spremniji volontirati od gimnazijalaca. Navedeni zaključak može se usporediti s istraživanjem provedenim u Školi za medicinske sestre gdje je trećina ispitanika izjavila da želi volontirati u domovima za starije i nemoćne. Iz danih informacija možemo izvesti zaključak da učenici strukovnih usmjerenja koja se bave brigom o zdravlju za bolesne i nemoćne imaju izraženije altruistične motive pomaganja istima u volonterskome radu što potvrđuje pretpostavku da polja volonterskog rada uvelike ovise o području struke za koju se adolescenti školuju.

Sveukupno se može izvući zaključak da aktivnom suradnjom odgojno-obrazovnih ustanova i organizacija civilnog društva adolescentima treba biti pružen širi spektar aktivnosti kojima mogu upotpuniti vrijeme oslobođeno od dužnosti. Učenike se treba pohvaljivati i nagrađivati

za njihov volonterski angažman jer to djeluje poticajno na nastavak istog. Također, slobodno vrijeme mladih trebalo bi obogaćivati kvalitetnim sadržajem kako bi se oduprli pasivizaciji aktivnosti u vremenu lišenom dužnosti. Budući da je motivacija učenika za područja volonterskog rada usko povezana s njihovom strukom, bitno je pružati adolescentima mogućnost volonterskog djelovanja u sklopu odgojno-obrazovnih ustanova u kojima se nalaze ili u organizacijama civilnoga društva koja se bave tim područjima interesa. Nadalje, s obzirom na to da su istraživanja pokazala da se učenike u nedostatnoj mjeri informira o mogućnostima volonterstva, trebalo bi razvijati kulturu volontiranja u odgojno-obrazovnim ustanovama kako bi se adolescente upoznao s važnosti građanskog aktivizma i doprinosa civilnome društvu.

6. ZAKLJUČAK

Adolescenti su mlade osobe koje se nalaze u prijelaznome razdoblju između djetinjstva i odrasle dobi te su kao takva skupina ljudi izloženi mnogim zamkama i kušnjama suvremenoga doba. Za potrebe ovoga diplomskog rada adolescentima se smatraju mladi od 12. do 20. godine starosti. Usprkos svim dobrobitima modernoga svijeta, adolescenti su danas poprilično ovisni u financijskome kontekstu i ne odvajaju se lako od obitelji. Mladost se sve više produžava te je mladima pruženo pregršt alternativa za provođenje slobodnoga vremena. Sloboda izbora također može biti pogubna, stoga je od iznimne važnosti adolescente uputiti u kvalitetne načine provođenja slobodnoga vremena. Jedan od oblika kvalitetnog provođenja slobodnog vremena je angažiranje mladih za ispunjenje misija civilnoga društva, odnosno priključenje građanskome aktivizmu. Građanski aktivizam indikator je društvenih promjena i sukladno tome napretka društvene zajednice. Aktivno građanstvo i civilno društvo vrstan je pokazatelj demokratičnosti određenoga društva te se upravo volonterskim angažmanom u raznim područjima djelatnosti potiče njegov razvoj.

Brojnim istraživanjima dokazane su mnoge prednosti volonterskoga rada. Adolescenti koji se bave dobrotvornom djelatnošću izrazili su više osjećaja osobnoga zadovoljstva nego oni koji ne volontiraju. Također, volutarizam se među starijim adolescentima pokazao kao izvrstan faktor doprinosa razvoja karijera i širenja društvenih mreža, to jest socijalnih kontakata.

Ovim se radom, stoga, nastojalo obuhvatiti postojeća saznanja o utjecaju volonterske djelatnosti među mlađom populacijom te ukazati na važnost odgojno-obrazovnih ustanova u promicanju altruističkih vrijednosti humanitarnoga rada. Ispitanici istraživanja suglasni su u tvrdnji da je volonterstvo obogatilo njihov društveni život te im je pomoglo u stjecanju novih

znanja i vještina potrebnih u daljnjem razvoju. Većina ispitanika informacije vezane uz volonterski rad stekla je u sklopu odgojno-obrazovnih institucija (češće u osnovnoj nego u srednjoj školi). Područja volonterstva koja hrvatske učenike zanimaju nerijetko su povezana sa stručnom spremom za koju se školuje. Neki od razloga zbog kojih mladi ne volontiraju jesu nedostatak slobodnoga vremena uzrokovan zasićenošću školskim zadaćama, nedostatne informacije o tome gdje se i kako mogu priključiti volonterskim aktivnostima, nedostatak poticaja unutar obiteljskog okruženja i mišljenje da se volonterstvo u Hrvatskoj ne cijeni. Budući da je volonterska praksa u hrvatskome društvu još uvijek u razvoju, vjerujemo da će se s vremenom pokazati napredak što se tiče stava okoline prema volontiranju. Stoga je potrebno dodatno inkorporirati kulturu volontiranja u odgojno-obrazovne ustanove. Trebalo bi razvijati suradnju odgojno-obrazovnih ustanova s udrugama civilnog društva kako bi se postigli ciljevi pedagogije slobodnog vremena i razvile vrijednosti civilnog društva. Adolescente je potrebno informirati o različitim i korisnim načinima aktivnog provođenja slobodnoga vremena, što se može učiniti na satovima razrednog odjela suradnjom razrednika i stručnih suradnika provedbom niza radionica na temu.

Poticanje kulture volontiranja od iznimne je važnosti za proces odrastanja mladog čovjeka. S obzirom na to da je civilno društvo jedan od glavnih indikatora razvijenosti i demokratičnosti zajednice, nužno je poticati građanski aktivizam. Volontiranje kao aktivnost koja potiče humanitarni rad te zalaganje za opće dobro izvrstan je način doprinosa vrijednostima civilnoga društva te poticanja aktivizma građana. Kultura volontiranja također utječe na bogaćenje kvalitete provođenja slobodnog vremena kao i na otkrivanje novih područja interesa pojedinca u čijim se dalje pravcima može nastaviti razvijati.

7. LITERATURA

1. Amanović, M., Solenički, M. (2021) Euroskepticizam mladih u Hrvatskoj. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 15(3-4), 87-99. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/388971> (18. kolovoza 2023)
2. Anić, V. (1996) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
3. Begović, H. (2006) *O volontiranju i volonterima/kama*. Zagreb: Volonterski centar Zagreb. Dostupno na: <http://www.turbina->

- promjena.hr/arhiva/images/dokumenti/O_volontiranju_i_volonterima.pdf (4. kolovoza 2023.)
4. Bežovan, G., Zrinščak, S. (2007) Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena? *Revija za socijalnu politiku*, 14(1), 1-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/30311> (25. studenoga 2023.)
 5. Boršić, L. (2002) Trebamo dokolice! *Latina et Graeca*, 2(2), 99-132. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/329275> (28. srpnja 2023)
 6. Car, S. (2013) Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi. *Pedagogijska istraživanja*, 10(2), 285-292. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/191595> (10. lipnja 2023)
 7. Čavar, J., Pavić, J., Racz, A. (2018.) Procjena stavova i zastupljenost volontiranja u srednjoškolskoj populaciji na području grada Vinkovaca. *Medica Jadertina*, 48(3), 143-156. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/301365> (5. listopada 2023.)
 8. Čulum, B., Ledić, J. (2010) Učenje zalaganjem u zajednici - integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 71-88. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/75222> (22. lipnja 2023)
 9. Čulum Ilić, B. (2019) *Volontiranje i odgoj za volontiranje u odgojno-obrazovnim ustanovama*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci
 10. Družić Ljubotina, O., Delale, E. A., Kletečki Radović, M. (2010) Doprinos udruge civilnog društva socijalnoj rekonstrukciji zajednice. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 45-70. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/75220> (23. studenoga 2023)
 11. Erasmus Student Network. *History*. Dostupno na: <https://esn.org/history> (20.studenoga.2023.)
 12. Erasmus Student Network. *About us*. Dostupno na: <https://www.esnzagreb.hr/about-us> (20. studenoga 2023.)
 13. Erikson, E. H., (2008) *Identitet i životni ciklus*. Beograd: Zavod za udžbenike. Dostupno na: http://psiholognapoziv.weebly.com/uploads/9/5/8/1/9581579/erik_erikson_identitet_i_zivotni_ciklus.pdf (4. kolovoza 2023.)
 14. Golemac, A. (2018) *Komparativna analiza kulture slobodnog vremena adolescenata*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet.
 15. Graovac, M. (2010) Adolescent u obitelji. *Medicina*. 46(3), 261-266. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/89359> (4. kolovoza 2023.)

16. Hazdovac Bajić, N. (2014.) *Moje slobodno vrijeme, istraživanje o volonterskom djelovanju kao načinu korištenja slobodnog vremena među dubrovačkim srednjoškolicima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
17. Hudolin, D. (2018) Globalizacija i obrazovne perspektive. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 2(2), 29-40. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/341388> (15. kolovoza 2023)
18. Ilišin, V., Radin F. (2007) Mladi u suvremenom hrvatskom društvu. U: *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za državna istraživanja (IZIZ). Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/53108996.pdf> (4. kolovoza 2023.)
19. Javed, B., Sarwer, A., Soto, E. B., Rehman Mashwani, Z. (2020) *The coronavirus (COVID-19) pandemic's impact on mental health*, National Library of Medicine: National Center for Biotechnology Information.
20. Juzbašić, M., Vukasović Hlupić T. (2015) Osobine ličnosti i motivi za volontiranje. *Psihologijske teme*, 24(2), 279-304. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/209679> (4. kolovoza 2023.)
21. Kačić-Bartulović, H. (2021) *Neformalno obrazovanje u okviru organizacije Erasmus Student Network - iskustva i perspektive*. Diplomski rad. Split: Filozofski fakultet.
22. Komar, Z. (2009) Slobodno vrijeme kao vrijeme istinskog obrazovanja. *Filozofska istraživanja*, 29(2), 297-302. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/64991> (25. lipnja 2023)
23. Konvencija o pravima djeteta. (2001) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
24. Kozina, M., Mimica, N. (2016) Stavovi učenika škole za medicinske sestre o volontiranju. *Nursing journal*, 21(3), 216-220. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/251972> (21. rujna 2023)
25. Kotlar, V., Bašić, S. (2010) Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u razvoju volonterstva u Hrvatskoj. *Acta ladertina*, 7(1), 21-38. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/280097> (1. kolovoza 2023)
26. Kuka, E. (2012) Koncept neformalnog obrazovanja. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(27), 197-202. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/125458> (18. kolovoza 2023)
27. Kunić, I., Vuković-Matić, M., Sindik, J. (2017) Korištenje društvenih mreža kod učenika osnovne škole. *Nursing Journal*, 22(2), 152-158. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/274497> (13. kolovoza 2023)

28. Kuzman, M. (2009) Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18(2), 155-172. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/86646> (4. kolovoza 2023.)
29. Ledić, J. (2007) *Zašto (ne) volontiramo? – Stavovi javnosti o volonterstvu*. Academy for Educational Development (AED). Dostupno na: https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/zasto_volontiramo.pdf (4. kolovoza 2023.)
30. Livazović, G. (2018) *Uvod u pedagogiju slobodnog vremena*. Osijek, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
31. Livazović, G. (2012) Povezanost medija i rizičnog ponašanja adolescenata. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(1), 1-22. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/126640> (6. kolovoza 2023)
32. Malogorski, O. (2019) Volontiranje u srednjoj školi. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 24(1-3), 27-36. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/396336> (20. srpnja 2023)
33. Martinić, T. (1977) *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator.
34. Matković, A., Bitunjac, A. (2019) *Volontiranje mladih na području Splita: stavovi, iskustva i preporuke*. Split: Volonterski centar Split, Udruga „MI“ Dostupno na: https://www.vcst.info/images/documents/Volontiranje_mladih_na_podru%C4%8Dju_Splita_-_stavovi_iskustva_i_preporuke_web.pdf (20. srpnja 2023)
35. Meier, S., Stutzer, A. (2008) Is Volunteering Rewarding in Itself? *Economica*, 75(297), 39-59.
36. Mikac, I. (2002). *Brošura o volonterizmu*. Zagreb: Volonterski centar Zagreb.
37. Miliša, Z. (2008) Odnos mladih prema volontiranju, radu i slobodnom vremenu. *Diaconvensia: teološki prikazi*, 16(1-2), 93-115. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/57124> (4. kolovoza 2023)
38. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019) *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (15. lipnja 2023.)
39. Mougnotte, A. (1994) *Odgajati za demokraciju*. Zagreb: Educa.
40. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine. NN 13/21 Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html (15. studenoga 2023.)

41. Nacionalni odbor za razvoj volonterstva (2008) *Etički kodeks volontera*. Narodne novine, 55/2008. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_05_55_1915.html (15. studenoga 2023.)
42. Ninčević, M. (2009) Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme. *Odgojne znanosti*, 11 (1), 119-141. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/62699> (4. kolovoza 2023.)
43. Novak, K. (2017) Adolescenti i mediji: povjerenje s rezervom? *Bogoslovska smotra*, 87(1), 79-97. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/267632> (6. kolovoza 2023.)
44. Okreša Đurić, E. (2019.) *Volonterstvo u srednjim školama Zadra i Varaždina iz perspektiva ravnatelja i učenika gimnazijskih programa*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
45. Pastuović, N. (2008) Cjeloživotno učenje i promjene u školovanju. *Odgojne znanosti*, 10(2), 253-257. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/46484> (7. prosinca 2023.)
46. Peko, A., Munjiza, E. (2007) Utjecaj volontera na prosocijalno ponašanje u multietničkim zajednicama. *Pedagoška istraživanja*, 4(1), 101-115.
47. Pehar-Zvačko, L. (2003) *Slobodno vrijeme mladih ili...* Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
48. Pehlić, I. (2014) *Slobodno vrijeme mladih: socijalnopedagoške refleksije*. Sarajevo: Centar za napredne studije.
49. Polić, M., Polić, R. (2009) Vrijeme, slobodno od čega i za što? *Filozofska istraživanja*, 29(2), 255-270. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/64985> (28. srpnja 2023)
50. Pološki Vokić, N., Marić, I., Horvat, G. (2013) Motivacija za volontiranje – jesu li motivi za volontiranje povezani sa spolom, ličnosti i područjem studiranja? *Revija za socijalnu politiku*, 20(3), 225-252. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/169177> (4. kolovoza 2023.)
51. Potkonjak, N., Šimleša, P. (1989) *Pedagoška enciklopedija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
52. Previšić, V. (2000) Slobodno vrijeme između pedagoške teorije i odgojne prakse. *Napredak*, 141(4), 403-410.
53. Reić, A., Leburic, A., i Bandalović G. (2008) *Volonterstvo mladih kao bijeg u stvarnost*. Split: Redak
54. Rudan, V. (2004) Normalni adolescentni razvoj. *Medix*, 10(52), 36-39. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/31728> (4. kolovoza 2023.)

55. Shin, K., You, S. (2013) Leisure Type, Leisure Satisfaction and Adolescents' Psychological Wellbeing. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 7(2), 53-62.
56. Skočić Mihić, S., Lončarić, D., Rudelić, A. (2011) Volontiranje studenata s djecom i mladima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 579-600. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/112039> (5. kolovoza 2023.)
57. Subrahmanyam, K., Grenfield, P. (2008) Online Communication and Adolescent Relationship. *The Future of Children*, 18(1). 119-146.
58. Šehić Relić, L., Kamenko, J., Kovačević, M., Prgić Znika, J., Pavelić Šprajc, I. i Forčić, G. (2014). *Generacija za V - priručnik o volontiranju za srednjoškolce*. Zagreb: Volonterski centar Zagreb.
59. Topčić, D., Ivelja, N. (2001) *Priručnik za volontere*. Split: udruga MI, Volonterski centar-Split. Dostupno na: http://www.vci.hr/site_media/media/cms_page_media/50/prirucnik%20za%20volontere%20Udruga%20MI.pdf (25. srpnja 2023.)
60. Udruga Srce Zelina. *Popis lokalnih i regionalnih volonterskih centara u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://www.udruga-srce-zelina.hr/hr/lvc/popis-lokalnih-i-regionalnih-volonterskih-centara-u-republici-hrvatskoj/> (20. studenoga 2023.)
61. „Volonter“ u: *Proleksis enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/58488/> (6. lipnja 2023.)
62. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti. NN 123/03 (NN 119/22). Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/3328/Zakon-o-visokom-obrazovanju-i-znanstvenoj-djelatnosti> (20. studenoga 2023.)
63. Zakon o volonterstvu. NN 58/07 (NN 84/21). Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/258/Zakon-o-volonterstvu> (16. lipnja 2023.)
64. Žižak A. (2003) *Priručnik za volontere uključene u program Velika sestra Veliki brat*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici – UISP.